

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY KARLOVY
V PRAZE

Bakalářská práce

Pavčina Kortusová

Kriminální agrese a agresivita

se zaměřením na predikci rizika recidivy

Criminal aggression and aggressiveness

with focus on violence risk assessment

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí své bakalářské práce PhDr. Hedvice Boukalové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, trpělivost a čas věnovaný konzultacím. Dále bych chtěla poděkovat všem odborníkům, kteří byli ochotni najít si na mne čas a konzultovat se mnou téma kriminální agrese a agresivity a nakonec bych ráda poděkovala svým blízkým za jejich psychickou a technickou podporu při psaní bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10.7.2016

.....

Pavčina Kortusová

Abstrakt:

Bakalářská práce s názvem Kriminální agrese a agresivita sleduje tuto problematiku v rámci oblasti forenzní psychologie. Cílem této práce je vzhledem ke stanovenému rozsahu pouze vhléd do daného tématu bez aspirací na hlubší pojetí kriminální agrese jako forenzně-psychologického jevu. První část práce je zaměřena na popis kriminální agrese a agresivity, vycházející z vybraných teoretických koncepcí a dále na její charakteristiku ve světle kriminálně-agresivního jednání a jeho psychologických souvislostí. Pozornost je zde věnována osobnostním charakteristikám pachatele, motivaci kriminálně-agresivního jednání, kriminální agresi se zaměřením na pachatele sexuálního násilí a predikci rizika recidivy tohoto jednání. Druhá část je věnována návrhu výzkumného projektu zaměřeného na predikci rizika recidivy vybraných skupin pachatelů násilných kriminálně-agresivních trestných činů v ČR prostřednictvím posouzení rizika recidivy kombinací několika metod.

Klíčová slova

Kriminální agrese a agresivita

Zdroje kriminální agrese

Predikce rizika recidivy

Sexuální násilí

Recidiva pachatele

Abstract:

The thesis "*Criminal aggression and aggressiveness with focus on violence risk assessment*" pursues this issue in the field of forensic psychology. The main goal of the thesis is, considering defined extent, to provide the insight to this topic without aspiration to present deeper and complex view on criminal aggression as a forensic - psychological phenomenon. The first part describes selected theoretical concepts of criminal aggression and aggressiveness and its characteristics in the context of criminal - aggressive behaviour with its psychological connections. The attention is given to personal characteristics of offenders, motivation of criminal-aggressive behaviour, criminal aggression connected with sexual violence and risk recidivism prediction of this behaviour. The second part is devoted to the theoretical research focused on recidivism risk prediction in selected groups of criminal - aggressive offenders in the Czech Republic by means of appraisal recidivism risk with combination of several methods.

Key words

Criminal aggression and aggressiveness

Sources of criminal aggression

Risk assesment

Sexual violence

Offenders recidivism

Obsah

Úvod.....	7
1. Kriminální agrese a agresivita.....	8
1.1 Vymezení souvisejících pojmů	8
1.2 Kriminální agrese	9
2. Teorie kriminální agrese a agresivity	10
2.1 Zdroje kriminálního jednání.....	10
2.2 Biologické teorie kriminální agrese	11
2.3 Psychologické teorie kriminální agrese.....	12
2.4 Sociologické teorie kriminální agrese	13
2.4.1 Kriminální agrese a sociální organizace.....	14
2.4.2 Kriminální agrese a sociální procesy	15
2.5 Multifaktorové teorie kriminální agrese.....	16
2.6 Role osobnosti pachatele a motivace v rámci kriminálně-agresivního jednání	17
3. Kriminální agrese a sexuální násilí	20
3.1 Typologie pachatelů sexuálního násilí	20
3.2 Charakteristiky pachatelů sexuálního násilí	21
3.3 Parafilní sexuální delikvent.....	22
3.4 Neparafilní sexuální delikvent	25
4. Role agrese a agresivity v rámci hodnocení rizika recidivy.....	26
4.1 Pojetí recidivy a její druhy	26
4.2 Kriminogenní a protektivní faktory ve vztahu k recidivě	27
4.2.1 Kriminogenní faktory ve vztahu k recidivě.....	28
4.2.2 Protektivní faktory ve vztahu k recidivě	29

4.3 Posouzení a predikce rizika recidivy (risk assesment).....	29
4.4 Recidiva v případech sexuálního násilí.....	31
5. Návrh projektu - zkoumání dílčího aspektu	33
5.1 Výzkumný problém, cíl empirického šetření a výzkumné otázky	33
5.2 Realizace projektu	34
5.2.1 Popis výzkumného souboru	35
5.2.2 Metodika výzkumu.....	36
5.3 Zpracování dat.....	39
5.4 Diskuze.....	40
Závěr.....	42
Seznam použité literatury.....	43
Přílohy	47

Úvod

Kriminální agrese je nebezpečná forma chování, která je svým obsahem a způsobem v rozporu s právními normami. Kriminálně - agresivní jednání nabývá mnoha podob, nejčastěji je však spojováno s fyzickým násilím. Toto jednání vychází ze specifických zdrojů, pro jejichž objevení je třeba ho chápat se všemi náležitými souvislostmi. Recidiva, jako opětovné spáchání trestného činu v souvislosti s kriminální - agresí, je aktuální problematikou, které je třeba se na poli forenzní psychologie věnovat v rámci úsilí o eliminaci nebezpečnosti kriminálních agresorů pro společnost.

V první části práce vymezují kriminální agresi a agresivitu s ohledem na související fenomény optikou rozmanitých oborů. Druhá kapitola představuje blíže teoretické koncepce, jež se věnují zdrojům kriminálně - agresivního jednání na bio-psycho-sociálním kontinuu. Určitý prostor je v rámci této kapitoly věnován také roli osobnosti a motivace pachatele v rámci kriminálně - agresivního jednání. Ve třetí kapitole je pozornost soustředěna na sexuální násilí a populaci sexuálně agresivních pachatelů s ohledem na jejich specifika. Poslední kapitola se zabývá rolí agrese a agresivity v rámci posouzení predikce rizika recidivy se zaměřením na současný výzkum rizikových a protektivních faktorů spolu s možnostmi predikce rizika recidivy kriminálně - agresivních pachatelů.

Druhá část mé práce představuje teoretický návrh výzkumného projektu, který je zacílen na průzkum kriminálně- agresivních pachatelů a jejich recidivy na území ČR. Návrh tohoto šetření vychází z výzkumných studií, jež se zabývají specifickými skupinami kriminálně - agresivních pachatelů v souvislosti s jejich recidivou. Předložené kvantitativní šetření usiluje o posouzení toho, do jaké míry se konkrétní forma kriminálně - agresivního jednání pachatelů promítá do predikce rizika recidivy metodou HCR-20 a jaký význam v rámci posouzení rizika recidivy má schopnost reflexe pachatelů, šetřená dotazníkovou metodou. Návrh výzkumného projektu by, jak věřím, mohl otevřít obzory hlubšímu, metodologicky propracovanějšímu zpracování této problematiky v rámci budoucích výzkumných studií.

1. Kriminální agrese a agresivita

Kriminální agrese je forma chování, související z řadou různě definovaných fenoménů, jako je násilí, agrese, agresivita, hostilita a hněv, jež je nezbytné specifikovat, jelikož s problematikou kriminální agrese úzce souvisí a jsou podstatné pro její komplexní uchopení.

1.1 Vymezení souvisejících pojmů

Fenoménu *násilí* se věnují rozmanité vědní obory, které definují tento pojem velmi odlišnými způsoby. Dle Spurného (1996) se jedná o všechny aktivity, jimiž si jedinec vytváří a reguluje vztahy s okolím způsobem, který je agresivní. Násilí může být chápáno jako jev vyvolávaný sociálními procesy, z psychologického hlediska se však jedná spíše o patologickou interakci jedince s jeho okolím. Dílčím aspektem násilné činnosti je destruktivní chování směřující k fyzickému či verbálnímu útoku vůči osobě či věci, tedy agrese (Novotný, 2004).

Agrese je forma chování charakterizována záměrem někomu vědomě ublížit či ho nějakým způsobem poškodit. Je chápána jako úmyslné jednání s cílem způsobení škody a ublížení (Čermák, 1998). Projevy agresivního chování lze klasifikovat z různých hledisek, například dle zaměření agrese na subjekt (autoagrese) či mimo subjekt (heteroagrese), dle toho, zda je pouze prostředkem k dosažení cíle (instrumentální agrese) nebo je samotná prostředkem i cílem (hostilní agrese) či zda je v rámci způsobu útočení přímá či nepřímá (Heretik, 1999).

Agresivita je považována za relativně stálou dispozici osobnosti chovat se agresivně (Heretik, 1999). Jedná se o tendenci k tomuto chování, jakousi připravenost k útočnému jednání, která je hůře měnitelnou, vnitřní vybaveností jedince ubírat se k agresivním projevům chování.

S agresivitou a agresí se pojí také *hostilita*, jako nepřátelské zaměření osobnosti vůči jejímu okolí, charakteristické negativismem a odporem. Jedná se o kognitivní proměnnou, formovanou převážně psychosociálními vlivy, která může nepřímo motivovat agresivní chování (Heretik, 1999). Silný emocionální stav, který též často souvisí s agresivitou, je *hněv*, ačkoli sám o sobě není podmínkou agrese (Čermák, 1998).

1.2 Kriminální agrese

Kriminální agrese je dílčím aspektem výše specifikované oblasti agresivních projevů. Jedná se o formu chování, která je svým obsahem a způsobem v rozporu s právními normami. Je definována jako "*sociálně deviantní chování, jež ohrožuje nebo porušuje zájmy chráněné trestním právem, při němž subjekt užívá fyzické síly, její hrozby, či jiné formy verbální agrese (pomluvy, urážky), často s cílem poškodit objekt činnosti*" (Gřivna et al., 2014, s. 224). Kriminální agrese má velké množství podob, nejčastěji je však spojována s fyzickým násilím. Může být jak útočná, ofenzivní, tak obranná, defenzivní, přičemž rozlišujícím faktorem jsou motivy, jež vedou agresora ke spáchání deliktu, tedy jeho motivace (Čírtková, 2004).

Kriminální agrese se v chování projevuje ve dvou základních formách jako chladná, či afektivní agrese. *Chladná agrese* je charakteristická řízeným chováním bez výraznějšího emočního doprovodu. Jedná se o agresi instrumentálního charakteru, podmíněnou převážně osobnostně. Násilí je v případě chladné agrese prostředkem k dosažení určitého cíle a uspokojení pachatelových potřeb. Osobnost tohoto typu agresora se vyznačuje bezohledností, egocentričností a slabou schopností empatie a soucitu. Naproti tomu *afektivní agrese* se projevuje neplánovitým, reaktivním chováním, doprovázeným silným emocionálním vzrušením. V tomto případě je agrese sama o sobě cílem a je situačně podmíněna. Afektivní agresori jsou typičtí afektivní labilitou, výbušností, vnitřním napětím a specifickou vazbou na oběť (Netík, Hájek, & Netíková, 1997).

Čírtková (2004) rozlišuje následující typy kriminální agrese:

- podle promyšlenosti a připravenosti: agrese *reaktivní*, neplánovaná a agrese *promyšlená*, programová, připravovaná
- podle cíle, ke kterému agrese směřuje: *instrumentální* agrese, jež je prostředkem k dosažení nějakého cíle a agrese *odreagovaná*, jež je cílem sama o sobě
- podle zaměřenosti: *heteroagrese*, zaměřená proti druhým osobám a *autoagrese*, projevující se zaměřeností na vlastní osobu agresora
- dle emocionálnímu doprovodu výše popsaná *afektivní* a *chladná* agrese

2. Teorie kriminální agrese a agresivity

Teorie kriminálního chování představují širokou paletu názorů na to, co vede jedince ke spáchání kriminálně - agresivního trestného činu. Otázka příčin kriminality je nejrůznějším způsobem pojímána v rámci jednotlivých teorií, z nichž každá akcentuje rozdílné faktory, jež hrají roli při vzniku a vývoji kriminálně - agresivního jednání. Význam teorií kriminálního chování spočívá v tom, že poskytují podnětné úvahy týkající se vzniku, průběhu a dynamiky trestného činu a zároveň vypovídají o motivačních a osobnostních strukturách pachatele. Tyto výklady mohou hrát roli v rámci soudních projednávání konkrétních případů, v oblasti resocializačního úsilí pachatelů a v neposlední řadě v oblasti prevence kriminality. V této kapitole budou pojednány základní teoretické proudy usilující o objasnění zdrojů kriminální agrese a také role osobnosti pachatele a motivačních aspektů kriminálního chování.

2.1 Zdroje kriminálního jednání

Z psychologického hlediska zajímavý pohled na otázku příčin kriminální agrese předkládá L. Čírtková (2004), která shrnuje základní výkladové tendence zdrojů kriminálního jednání, vycházející především z osobnostních charakteristik pachatele.

I. Kriminalita jako důsledek impulzivního životního stylu

Impulzivní osobnost se utváří kombinací osobnostních dispozic a neadekvátního působení prostředí, ve kterém si jedinec v rozhodujících vývojových etapách neosvojí tradiční hodnoty a návyky sebekontroly. Struktura osobnosti impulzivního jedince je charakteristická jakousi odbržděností, jednáním bez zábran a konvencí se zaměřením na bezprostřední uspokojování potřeb. To vede k celkové nepřiměřenosti chování takového jedince, které často vyústí v jednání kriminálního charakteru.

II. Kriminalita jako instrumentální chování

V tomto případě je kriminální chování účelově zaměřeno a slouží k dosažení určitého žádoucího cíle, kterého nelze dosáhnout přiměřeným způsobem. Výskyt tohoto typu kriminality poukazuje na to, že i jedinci, jež si osvojili patřičné normy a návyky a netrpí nedostatkem sebekontroly jako impulzivní jedinci, mohou mít sklon ke kriminálnímu jednání. Tato kriminalita souvisí s tím, do jaké míry je daný cíl pro jedince subjektivně důležitý a platí, že čím více žádoucí tento cíl je, tím vyšší je riziko nečestného jednání.

III. Kriminalita jako důsledek přizpůsobení se skupině

Kriminální chování může být podmíněno také příslušností k určité skupině. V takovém případě není ani tak výsledkem svobodné volby a orientace jedince, jako důsledkem sociálního tlaku dané skupiny. Kriminální jednání je pak podněcováno zejména strachem z následků, kterým by jedinec musel čelit v případě, že by nevyhověl požadavkům skupiny.

IV. Kriminalita jako důsledek neadekvátních strategií při zvládnání stresu

Tendence ke kriminálním způsobům jednání mohou spočívat také v pachatelově neschopnosti zvládat a řešit určité situace, zejména v oblasti mezilidských vztahů, což vede k frustraci. Jedinec neví, jak dále postupovat, není schopen překonávat překážky, jež stojí v cestě uspokojení jeho potřeb a na základě frustrace a bezvýhodnosti má sklon k řešení dané situace násilným způsobem.

2.2 Biologické teorie kriminální agrese

Biologicky orientované výklady kriminální agrese namísto sociálního prostředí či osobnostních charakteristik akcentují biologické aspekty a dědičné dispozice jedince. Tyto teorie jsou založeny na předpokladu, že kriminální agrese je podmíněna biologickou podstatou člověka a je popsitelná na základě neurofyzologie, heredity a endokrinologických charakteristik. Vědecké úsilí těchto teorií vychází z předpokladu, že existuje odlišnost na biologické bázi mezi kriminálními agresory a nekriminální populací (Henry & Lanier, 2006).

Na počátku biologicky orientovaných kriminologických teorií stojí postava lékaře a antropologa *C. Lombrosa* (1835 - 1909), jenž je považován za zakladatele kriminální antropologie a jenž proslul svou teorií o rozeném zločinci, založenou na poznatcích z vlastní praxe vězeňského lékaře. Dle této teorie jsou delikventi specifickým antropologickým typem, který je charakteristický degenerativním návratem na primitivnější, subhumánní úroveň. V tomto kontextu jsou pachatelé předurčeni ke zločinné dráze na základě fyziologických předpokladů a vnějších fyzických znaků. Lombrosovy předpoklady však nebyly prokázány a v současné době je jeho teorie považována za překonanou (Tomášek, 2010).

S podobnou nevolí jako k Lombrosově teorii přistupuje současná kriminologie ke klasifikacím konstitučních škol. Východiskem těchto přístupů je předpokládaný vztah mezi tělesným typem (konstitucí) a charakterovými vlastnostmi, jež podmiňují kriminální kariéru

zločince. Významnou konstituční teorií proslul *E. Kretschmer*, jenž vytvořil klasifikaci jedinců dle tělesné konstituce v souvislosti s trestnou činností, ke které má daný somatotyp sklon. Typ pyknický (krátké a zavalité tělo) představuje spíše příležitostné a polepšitelné jedince, jež mají sklon k podvodnému jednání, pro asteniky (vytáhlá a štíhlá postava) je typická tendence k majetkové trestné činnosti, zatímco atletický typ (široká ramena, bohaté svalstvo) je častý u násilných a sexuálně motivovaných trestných činů (Tomášek, 2010). Podobnou klasifikaci předložil *W. H. Sheldon*, který rozlišuje somatotyp endomorfní, ektomorfní a mezomorfní. Ke kriminálnímu jednání má dle této teorie největší předpoklady mezomorfní jedinec, který je obdobou atletického typu, vyznačuje se touhou po dominanci a moci, nedostatkem zábran, bezohledností, sklonem k riskování a agresivní soutěživosti, direktivností a necitelností (Curran & Renzetti, 2001).

Téma, které je na rozdíl od výše popsaných teorií diskutováno i v současné době, je *dědičnost delikventního chování*. Podstatou zkoumání dědičnosti je úsilí o nalezení důkazů, jež by potvrdily existenci určitých genů, které přenášejí kriminální tendence z generace na generaci. Výzkum v této oblasti, zaměřený na hledání těchto důkazů, byl realizován v rámci studií kriminálních rodin, adopčních studií a srovnávacích studií dvojčat. Ačkoli tyto studie přináší nepopiratelné důkazy o tom, že dědičné predispozice mají podíl na formování kriminálního chování, není možné tímto způsobem izolovaně vysvětlit příčiny kriminality bez ohledu na vlivy sociálního prostředí a osobnostních charakteristik (Tomášek, 2010).

2.3 Psychologické teorie kriminální agrese

Psychoanalytická teorie

Psychoanalytická koncepce, vycházející z učení jejího zakladatele *S. Freuda* pokládá agresi za vrozenou, pudovou instinktivní komponentu osobnosti. Psychoanalýza, jež do středu zájmu staví pudové tendence determinující chování a prožívání jedince, rozlišuje dva základní pudy, pud slasti (éros) a destrukční, agresivní pud (thanatos). U agresivních jedinců je destrukční pud, fungující jako vnitřní pohnutka jednání, vystupňován a předurčuje tyto jedince k agresivnímu jednání, jež převládá ve většině situací, neboť přináší uspokojení a redukci napětí (Čírtková, 2004). Z psychoanalytické perspektivy je zločin podmíněn dysfunkcí struktur osobnosti, ega a superega. Tato maladaptace ve smyslu nedostatečně vyvinutého, či příliš intenzivně působícího superega v kombinaci s neadekvátním fungováním ega, jež by mělo utvářet na principu reality kompromis mezi pudovou (id) a mravní

(superego) stránkou osobnosti, vede ke kriminálně - agresivním trestným činům (Curran & Renzetti, 2001). Ačkoli v současné době převládá přesvědčení o reaktivní povaze agrese a i přes soudobou kritiku psychoanalytické koncepce, může být psychoanalytický pohled stále v některých případech přínosem (zejména v abnormálních, málo srozumitelných, extrémně agresivních případech) a rozhodně není vhodné ho zamítnout absolutně (Čírtková, 2004).

Frustrační teorie

Podle frustrační teorie agrese neboli yalské hypotézy, kterou předložil v roce 1939 *J. Dollard*, vede jedince k agresivním projevům frustrace. Frustrovaný jedinec reaguje na překážky, jež mu stojí v cestě k uspokojení potřeb nepřiměřeným způsobem, což ústí v kriminálně - agresivní jednání. V kontrastu s psychoanalytickou koncepcí, jež vnímá agresivitu jako vnitřní dispozici jedince, frustrační teorie předpokládá, že agresivita vzniká a utváří se v procesech učení. V souvislosti s motivačními aspekty trestného činu je vhodné vzít v úvahu možné frustrační vlivy, pokud však této hypotéze nic nenavzdčuje je účelné zvážit aplikaci jiných modelů a koncepcí (Čírtková, 2004).

Lernteoretická koncepce

Tato teorie vychází z behaviorismu a přebírá jeho důraz na procesy učení. Agrese je dle této koncepce osvědčenou reakcí jedince osvojenou v procesu sociálního učení. Jedinec si v rámci observačního učení v průběhu svého vývoje osvojí chování dostupné jeho pozorování a tak se utváří tendence řešit problémové situace agresivním způsobem. Teorie učení nepředpokládají bezpodmínečnou souvislost agrese s frustrací a centrálním bodem těchto výkladů je předpoklad, že agrese vzniká v interakci jedince s prostředím, jež má na její formování zásadní vliv. Slabinou této teorie je, že nevysvětluje agresivní projevy u jedinců, jejichž vývoj není charakteristický působením prostředí, ve kterém by docházelo k posilování agrese v procesech učení, nicméně je optimistická z hlediska možností ovlivnitelnosti agresivních projevů (Čírtková, 2004).

2.4 Sociologické teorie kriminální agrese

Výše popsané teorie spatřovaly impuls, který jedince vede ke zločinnému jednání v pachateli samotném, zatímco sociologické koncepty zdůrazňují význam sociálního prostředí, v němž se jedinec pohybuje. V sociologickém kontextu hrají roli teorie, které příčiny kriminální agrese vidí v sociální organizaci a ve způsobu, jakým je společnost strukturována

či teorie kladoucí důraz na proces socializace, sociální učení a sociální procesy (Curran & Renzetti, 2001). Tyto teorie budou v následujícím textu blíže pojednány zejména za účelem pochopení sociologických podkladů kriminální agrese.

2.4.1 Kriminální agrese a sociální organizace

Chicagská škola

Počátek 20. století byl vlivem industrializace a urbanizace charakterizován vzrůstající kriminalitou, což vedlo ke změnám sociálního prostředí a kulturních podmínek. Analýzou sociálních problémů vznikajících na základě těchto změn se zabývala *Chicagská škola*. Na Chicagské univerzitě byla roku 1892 založena katedra sociologie, která se zabývala výzkumem aktuálních sociálních problémů, přičemž zvláštní pozornost byla věnována právě problematice sociálně deviantního chování. Mezi teorie Chicagské školy, které významně přispěly k rozšíření poznatků o vývoji a fungování kriminálního jednání patří teorie sociální dezorganizace a teorie diferencované asociace (Curran & Renzetti, 2001).

Východiskem *teorie sociální dezorganizace* autorů Parka, Burgesse, Shawa a McKaye je sociálně - ekologický přístup, který je založený na představě, že život velkoměsta se podobá životu obrovského přírodního organismu a je tedy vhodné studovat jeho zákonitosti metodami kulturní antropologie. Tato teorie pracuje s pojmem zóny přechodu, která představuje chudinskou část města, soustředěnou okolo bohatého, obchodního centra. Tato oblast je dle této teorie ohrožena kriminalitou a sociálně patologickými jevy výrazně větší měrou, což souvisí s dezorganizací těchto oblastí, kde se v rámci existujících subkultur produkuje a zachovává kriminální tradice (Curran & Renzetti, 2001).

Se sociální organizací také souvisí Sutherlandova *teorie odlišného sdružování*, která předpokládá, že kriminální chování je podmíněno sociálním učením a je formováno na základě kriminálních vzorců chování, přenášených v rámci sociálních skupin. Kriminální orientace je výrazně určována sociálním prostředím a lidmi, se kterými se daný jedinec "sdružuje" (Tomášek, 2010).

Teorie anomie

Za jednoho z nejvýznamnějších sociologů je považován *E. Durkheim*, jež vyslovil zajímavou teorii, podle které je kriminální jednání a porušování zákonů přirozeným jevem, k němuž dochází ve všech společnostech a který ve své podstatě udržuje a obnovuje sociální

řád. Kritická situace se vyznačuje přílišným nárůstem, či poklesem kriminality, kdy v případě nízké zločinnosti dochází k tendenci trestat i malé přestupky, zatímco pokud kriminalita nekontrolovaně vzrůstá, ztrácí normy svůj smysl a účinnost a celý systém se hroutí (anomie). K tomuto stavu dle Durkheima moderní společnosti nemají příliš daleko, jelikož vyznávané hodnoty jsou často ambivalentní, neslučitelné a vytváří zmatek, protože se členové společnosti přestávají orientovat v tom, co je či není morální. Prioritou se stávají osobní zájmy, a tak jsou lidé čím dál méně vázáni společenským řádem, který se v důsledku tohoto postupně rozpadá (Tomášek 2010).

Na Durkheimův koncept anomie navázal ve svém pojetí *R. Merton*, jenž rozlišoval dvě struktury společnosti, a to kulturní strukturu, představující společenské cíle, tedy to, za co jsou členové společnosti ochotni bojovat a co je pro ně hodnotou a sociální strukturu, kterou se míní institucionalizované prostředky, jimiž je cílů dosahováno. Anomie je pak dle Mertona dána nerovnováhou mezi kulturní a sociální strukturou (Curran & Renzetti, 2001).

Teorie subkultur

Teorie subkultur poukazuje na odlišnosti, vycházející z postavení jedince v různých vrstvách společnosti. Příslušnost k dané vrstvě může vést k tlaku a frustraci související se společenským statutem a také předznamenává nerovné příležitosti prosadit se společensky akceptovatelným způsobem. Touto problematikou se zabýval *A. Cohen*, který zkoumal gangy mladistvých delikventů, pocházejících z nižších sociálních vrstev. Ve své teorii Cohen poukázal na skutečnost, že tito delikventi také touží po sociálním statutu, kterého však nemají možnost dosáhnout morálními prostředky a to, že jsou součástí gangu jim pomáhá překonat frustraci z neúspěchu a získat určitý status a respekt alespoň v rámci dané subkultury (Tomášek, 2010).

2.4.2 Kriminální agrese a sociální procesy

Teorie sociální kontroly

Většina sociologických teorií předpokládá, že pachatelé kriminální agrese jsou jedinci v nějakých aspektech odlišní či jedinci, kteří si v důsledku sociálního učení osvojili antisociální způsoby chování, zatímco teorie sociální kontroly si kladou otázku, proč vlastně lidé sociální normy dodržují a co je k tomu vede. Teorie sociální kontroly autorů Hirschiho a Gottfredsona předkládá tezi, že lidé jednájí v souladu se sociálními normami, protože jsou

integrování do svého sociálního prostředí a nechtějí se dostat do konfliktu s vnějšími mechanismy sociální kontroly. Čím méně sociálních vazeb jedinec má a čím slabší jsou, tím větší je riziko kriminálního jednání. Sociální vazby, závazky vůči společnosti (vnější kontrola) a osobní přesvědčení (vnitřní kontrola) pak určujícím způsobem determinují vývoj jedince a to, zda převáží jeho sklon respektovat či porušovat sociální normy chování (Henry & Lanier, 2006).

Teorie nálepkování

Z relativizujícího hlediska pohlíží na zločin Beckerova a Lemertova teorie nálepkování, která zdůrazňuje, že jednání je kriminálním či deviantním pouze tehdy, pokud je tak definováno jeho pozorovateli. Reakce na deviantní chování je v kontextu této teorie jeho podstatou. Stigmatizace jedince daná jeho zařazením do určité kategorie (kriminálník, podvodník a podobně) vede k tomu, že sociální okolí se dle dané "nálepky" začne k jedinci chovat a i ten se může začít své roli přizpůsobovat, což jen umocňuje jeho kriminální orientaci a příslušnost ke kriminální subkultuře (Tomášek, 2010).

2.5 Multifaktorové teorie kriminální agrese

Jednotlivé faktory, jež na člověka působí a formují ho v bio-psycho-sociálním kontextu jeho života nelze od sebe oddělit, jelikož fungují ve vzájemné interakci a podmíněnosti a úzce se navzájem ovlivňují. Vždy se jedná o souhru působících proměnných, ačkoli můžeme usuzovat na faktory, jež jsou pro vývoj kriminální kariéry rizikové, například dle Farringtona (2005) se jedná o následující problémové jevy: impulzivita a nedostatek sebekontroly, poruchy pozornosti, špatné studijní výsledky ve škole, slabý dohled rodičů, konflikty mezi rodiči, antisociální chování v rodině, nízký věk matky, velký počet dětí v rodině, nízký příjem rodičů a rozvod rodičů. Více je o kriminogenních faktorech pojednáno v kapitole kriminální recidiva. Závěrem je nutno konstatovat, že v úsilí o pochopení souvislostí kriminálního jednání je třeba nahlížet na kriminální agresi a její zdroje jako na komplexně, multifaktoriálně podmíněné jevy a ve výkladu se pohybovat v rámci bio-psycho-sociální dimenze života jedince.

2.6 Role osobnosti pachatele a motivace v rámci kriminálně-agresivního jednání

Ačkoli v současné době není zkoumání osobnostních charakteristik pachatele středem zájmu kriminologického výzkumu a kriminální jednání bývá zkoumáno spíše v jiných souvislostech (společenské příčiny kriminality, hledání preventivních opatření proti vzniku kriminogenních situací, možnosti ochrany obětí trestné činnosti), studium osobnosti pachatele má stále svůj význam v rámci porozumění jeho chování, objasňování motivačních aspektů trestného činu a hledání opatření, jež by byla efektivní v rámci změny jeho chování (Bartůňková, 2008).

Psychologické zkoumání pachatelů se odklání od úsilí o nalezení a potvrzení existence specifických psychologických charakteristik odlišujících populaci pachatelů od nekriminální populace. Předmětem zájmu se stává spíše co nejpřesnější deskripce osobnosti pachatelů a jejich vnitřní diferenciaci do určitých typů, jinými slovy, pozornost se přesouvá k otázce, jak a čím se osobnostně liší jednotliví pachatelé mezi sebou (Čírtková, 2013).

Strukturální a dynamický přístup ke zkoumání osobnosti pachatele

Studium osobnosti pachatele poskytuje cenné informace o podstatě trestného činu jako takového. Osobnostní charakteristiky pachatele se promítají do způsobu spáchání trestného činu, tedy konkrétního modu operandi a mohou leccos vypovídat i v souvislosti s motivačními aspekty kriminálního jednání. Studium osobnosti pachatele se z psychologického hlediska zabývá na jedné straně otázkou, zda pachatelé disponují specifickými psychologickými vlastnostmi, které je odlišují od nekriminální populace a na straně druhé problematikou duševních procesů, jež trestnou činnost uvozují a udržují a zároveň určitou připraveností jedince chovat se kriminálním způsobem, tedy otázkou motivace.

Strukturální neboli typologický přístup ke zkoumání osobnosti pachatele je založen na hypotéze, že pachatelé se liší konstelací specifických psychologických vlastností a rysů od populace, která respektuje morální a právní normy, což je myšlenka, která prošla v průběhu forenzního bádání 19. a 20. století nejrůznějšími extrémními od nekompromisní Lombrosovy biologické determinace po koncepci labelingu dominující ve druhé polovině 20. století. V současné době je však nabíledni, že představa o zásadních odlišnostech ve struktuře a dynamice osobnosti pachatele od nekriminální populace je prozatím překonaným mýtem forenzní psychologie i kriminologie.

V souvislosti s agresivitou, která je často vnímána jako kriminogenní faktor je třeba poznamenat, že dle normálního rozložení je (stejně jako ostatní kriminogenní vlastnosti) rozptýlena v celé populaci a její vyšší míra může, ale nemusí vést ke kriminálně - agresivnímu jednání. Zároveň také osobnost, např. u některých vrahů, nemusí vykazovat známky zvýšené agresivity, nýbrž známky sníženého sebevědomí a zvýšené impulzivity. Ačkoli se tedy neprokázala existence určitého "zločineckého pudu", jako vysoce riziková se ukázala být *specifická kombinace určitých vlastností* a to konkrétně snížená úzkostnost, nezávislost na odměně a zvýšená impulsivnost (Čírtková, 2013).

Dynamický přístup ke zkoumání osobnosti pachatele zaměřený na subjektivní stránku trestného činu se blíže zabývá otázkou, jakým způsobem jedinec dospívá ke kriminálnímu jednání a směřuje k odhalení činitelů, jež vedou k vysvětlení toho, proč se jedinec zachoval určitým způsobem. Středem zájmu je tedy problematika motivace pachatele v rámci kriminálního jednání.

V tomto kontextu se motivací rozumí vnitřní duševní proces, který podněcuje kriminální chování, udržuje ho v chodu a zaměřuje ho na určitý cíl. Kritická situace pravděpodobně nevyústí ve spáchání trestného činu v případě, že zábrany vůči kriminálnímu jednání jsou vysoké, zatímco motivace nižší. K tomu dochází zejména pokud je potencionální pachatel konstantně sankcionován smysluplným způsobem a nabývá přesvědčení, že jeho chování bude s vysokou pravděpodobností odhaleno (vysoký stupeň vnější kontroly) pokud má mnoho co ztratit spácháním deliktu (sociální dimenze), či pokud disponuje vyšším stupněm sebekontroly a je v něm v nějaké podobě zachováno morální jádro (vnitřní kontrola) spolu se zvnitřněným přesvědčením, že zločin je nemorální (Agnew, 2005).

Motivační struktury kriminálního jednání se kvalitativně nikterak neliší od motivačních struktur nekriminální populace, rozdíl spočívá v defektu rozhodovacího procesu u delikventů. Mezi specifika motivace kriminálního chování patří bezprostřednost uspokojení potřeb, přeskok fází rozhodovacího procesu, kdy dochází k formování specifického rozhodnutí o chování a subjektivizace morálních a právních norem (Netík et al., 1997).

Dle motivace kriminálně - agresivního jednání pachatele rozlišil L. Berkowitz (1993) do dvou kategorií:

- *Emocionálně reaktivní typ agresora*, pro nějž je typická zvýšená emocionální vznětlivost, dráždivost a rychlý přechod k impulzivním reakcím. Tyto pachatelé nevede primárně k

jejich činu touha ublížit oběti, agrese je v tomto případě reakcí, jež vzniká vyprovokováním a následnou ztrátou kontroly. Spouštěčem agresivního chování může být neagresivní chování oběti, jež je však pachatelem interpretováno jako nepřátelské či ponižující, což spolu se značným narušením sebekontroly řadí tyto násilníky k nejnebezpečnějším.

- *Instrumentální typ agresora* je charakteristický tím, že agresi uplatňuje zcela vědomě za účelem uspokojení svých potřeb a dosažení určitého cíle. Agrese není tedy sama o sobě cílem, nýbrž prostředkem vedoucím k uspokojení potřeb agresora. Toto chování je podobné u jedinců s antisociální poruchou osobnosti. Nebezpečnost tohoto typu pachatelů tkví v tom, že agrese se pro ně stává vědomým vzorcem chování, jež pachatel využívá k dosažení svého a jehož výhodnost si časem upevňuje.

McDermott, Quanbeck, Busse, Yastro, & Scott (2008) se ve své studii zabývají v souvislosti s možností predikce rizika rozdíly mezi impulzivní a predátorskou agresivitou. Impulzivní agresivita je dle výše uvedeného dělení charakteristická pro emocionálně reaktivní typ agresora, zatímco predátorská pro instrumentální typ agresora. Autoři v rámci svého výzkumu poukazují na rozdílné základy a projevy obou typů agrese. Zatímco impulzivní agresivita se vyskytuje v souvislosti se vztekem a klinickými proměnnými, predátorská agresivita se pojí zejména s přítomností psychopatických charakteristik (McDermott, Quanbeck, Busse, Yastro, & Scott, 2008).

Ačkoli lze v rámci typologického pojetí postihnout určitou kombinaci specifických motivů, které vedou jedince ke kriminálně - agresivnímu jednání, je třeba brát v úvahu variabilitu lidského chování a jednání v různých situacích. V tomto kontextu tedy nelze jednoznačně rozdělit pachatele pouze do dvou výše uvedených kategorií.

3. Kriminální agrese a sexuální násilí

Kriminální agrese se kvalitativně liší u specifických typů deliktů a tato práce se vzhledem k orientaci návrhu výzkumného projektu zaměřuje na kriminální agresi, projevující se v podobě sexuálního násilí. Sexuálně motivovaná kriminální agrese je velmi závažným společenským problémem, který vytváří širokou paletu trestných činů, jejichž pachatelé tvoří velmi různorodou skupinu. Tato kapitola se blíže věnuje problematice násilných trestných činů sexuálního charakteru zejména s ohledem na charakteristiky osobnosti pachatelů těchto činů, jež mají svůj význam v odhadu rizika jejich opětovného spáchání.

3.1 Typologie pachatelů sexuálního násilí

Pachatelé sexuálního násilí bývají obvykle rozdělováni dle způsobu spáchání trestného činu do dvou kategorií na:

- *Kontaktní* sexuální delikventy, kam patří pachatelé znásilnění a pachatelé pohlavního zneužívání
- *Nekontaktní* sexuální delikventy, kam bývají řazeni zejména exhibicionisté a "internetoví sexuální pachatelé"

V kriminologických výzkumných studiích bývá nejčastěji užíváno dělení kontaktních pachatelů dle spáchaného deliktu na pachatele znásilnění (rapists), pachatele sexuálního zneužívání dětí (child molesters) a pachatele incestních aktivit (Blatníková, Faridová, & Zeman, 2014).

Porter a jeho kolegové (2000) v rámci svého výzkumu zaměřeného na roli faktorů psychopatie v porozumění sexuálnímu násilí vytvořili typologii pachatelů, založenou na kriminálně - sexuální kariéře. Rozlišili šest kategorií pachatelů, z nichž prvními dvěma skupinami jsou *extrafamiliární pachatelé sexuálního zneužívání dětí*, kteří spáchali sexuální delikt mimo okruh své rodiny na jedné či více osobách mladších 14 let a *intrafamiliární pachatelé zneužívání*, v jejichž případě byl delikt spáchán na obětech z okruhu jejich rodiny. Další rozlišovanou kategorií tvoří *kombinovaní intra/extrafamiliární pachatelé*, jejichž alespoň jedna dětská oběť nespadała do rodiny a s alespoň jednou obětí byl pachatel v příbuzenském svazku. Čtvrtou skupinou jsou *pachatelé znásilnění*, kteří atakovali minimálně jednu oběť starší 14 let a nedopustili se násilí na oběti mladší 14 let, zatímco *kombinovaní pachatelé znásilnění* se dopustil sexuálního deliktu na alespoň jedné oběti mladší 14 let a

alespoň jedné oběti starší 14 let. Poslední skupinou jsou *nesexuální pachatelé*, kteří se ve své kriminální kariéře ještě nedopustili žádného sexuálního deliktu (Porter et al., 2000).

Z forenzně - psychologického hlediska je zajímavá typologie pachatelů sexuálních deliktů R. Hazelwooda (2009), jenž rozděluje pachatele dle analýzy jejich chování do následujících základních kategorií:

- *Pachatel ujišťující se o vlastní síle, nejistý* (power - reassurance): tento typ pachatele, jež bývá nazýván "gentlemanským násilníkem", je charakteristický svou komplexní fantazií, že oběti jsou jeho dobrovolnými partnerkami. Snaží se sám sebe ujistit o své maskulinitě, o které pochybuje, skrze fyzickou kontrolu nad ženami. Jeho cílem je vyjádřit sílu prostřednictvím sexu, nikoli fyzického násilí a navázání sexuálního kontaktu, kterého není schopen v každodenním životě, přičemž za své chování se dokonce někdy později omlouvá.
- *Rozhodný pachatel, prosazující se prostřednictvím síly* (power - assertive): v případě rozhodného pachatele je jeho agresivní chování motivováno přesvědčením, že má právo udělat ženám, co chce a že jsou zde pro jeho uspokojení. Vyznačuje se minimálními fantaziemi a netrpí žádnými pochybnostmi o své maskulinitě, kterou dává najevo v ještě násilnějším chování, než nejistý pachatel.
- *Zlobně - odvetný pachatel* (anger - retaliatory): v tomto případě se jedná o vysoce impulzivního pachatele, jež ve svých činech používá krajní síly. Je motivován vztekem a ženám oplácí za skutečné či domnělé zlo.
- *Zlobně - excitovaný pachatel* (anger - excitation): tento pachatel útočí na podkladě hlubokých komplexních fantazií a přesvědčení, že ženy jsou zlé a silné a je třeba jim sílu odejmout. Jedná se o nejnebezpečnější typ pachatele, sexuálního sadistu, který dosahuje vzrušení utrpením svých obětí. Zločin tohoto typu pachatele je vykonán s metodickou přesností a na základě exaktního plánu, který má do detailů promyšlen.

3.2 Charakteristiky pachatelů sexuálního násilí

Jelikož se v případě násilné sexuální kriminality jedná o velice heterogenní soubor pachatelů, prozatím neexistuje empirický důkaz existence specifického osobnostního profilu,

charakteristického pro sexuální delikventy. Pachatelé trestných činů sexuálního charakteru mají nejen rozmanité osobnostní charakteristiky, ale liší se svým kriminálním zaměřením, typem spáchaného deliktu, kriminální historií, rizikovostí či přítomností nebo nepřítomností parafilie nebo jiné duševní poruchy. Tyto aspekty jsou významné v rozhodování o vhodném programu zacházení s pachatelem či při predikci rizika recidivy jeho jednání a možnostech jeho resocializace.

Výzkumné úsilí v této oblasti je většinou realizováno prostřednictvím srovnávání skupiny pachatelů sexuálních deliktů s jinou kontrolní skupinou, např. s pachateli nesexuálních trestných činů, s pachateli nenásilné sexuální trestné činnosti apod. (Blatníková, Faridová, & Zeman, 2014). Velká část výzkumných prací je věnována výzkumu odlišností pachatelů, jež se dopustili znásilnění a pachatelů sexuálního zneužívání dětí. Zatímco pachatelé sexuálního zneužívání se ukazují být silněji motivováni sexuálními aspekty činu, více sociálně neobratní, neprůbojní a méně asertivní, u znásilňovačů je v popředí násilí a hněv a jsou charakterističtí závažnějším antisociálním chováním a větší podobností s pachateli násilné, nesexuální kriminality (Porter et al., 2000).

Odlišnosti jsou také identifikovány mezi skupinou parafilních pachatelů, jež páchají trestnou činnost pod vlivem sexuální deviace a skupinou neparafilních pachatelů, jež se dopouští trestné činnosti působením jiné patologie. Těmto dvěma skupinám pachatelů je věnována pozornost v následujících kapitolách, jelikož parafilní a neparafilní pachatelé násilí sexuálního charakteru a jejich specifika jsou předmětem návrhu výzkumného projektu této bakalářské práce.

3.3 Parafilní sexuální delikvent

Sexuální deviace (parafilie)

Parafilie (z řeckého para, vedle, mimo a philia, láska, příchyllost) je sexuálně deviantní chování, které považujeme za kvalitativní odchylku struktury sexuálního motivačního systému. Dle současně platné 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí jsou parafilie zařazeny do sekce Poruchy osobnosti a chování u dospělých pod kódem F65 jako Poruchy sexuální preference. Sexuální chování osob trpících parafilii je charakterizováno sexuálními praktikami, které jsou neobvyklé, deviantní či bizarní. V rámci této problematiky rozlišujeme *sexuální deviaci (parafilii)* jako poruchu zdraví, která je pravděpodobně vrozeným sklonem jedince k deviantnímu chování a *sexuální delikvenci*, jež zahrnuje

porušení sociálních a právních norem sexuálního chování pachatelem sexuálního deliktu. Ačkoli v řadách české veřejnosti převažuje představa, že pachatelé znásilnění jsou nemocné osoby s poruchou sexuální preference, tento názor plně nekorresponduje s empirií. Existuje vztah mezi sexuální deviací a delikvencí, avšak současné poznatky ukazují, že pouze malá část pachatelů sexuálních deliktů je deviantní a zároveň parafilici se dopouští sexuálních deliktů v menšině (Weiss, 2008).

Porucha sexuální preference je trvalou charakteristikou jedince, kterou nelze léčbou, trestem ani jiným působením změnit. Ačkoli neexistuje nástroj, jímž by mohla být specifická sexuální preference modifikována, úsilí je v rámci této problematiky zaměřováno na změnu sexuálního chování, tedy na vnější projevy sexuální motivace (Zvěřina, 2003).

Sexuální deviace jsou nejčastěji klasifikovány na *deviace v aktivitě*, kde se jedná o poruchy ve způsobu dosahování sexuálního vzrušení a *deviace v objektu*, jež jsou kvalitativními poruchami sexuální motivace, charakteristické neadekvátním zaměřením erotické touhy. Kromě vyhraněných deviací v aktivitě či v objektu se můžeme setkat také s přítomností několika deviantních preferencí zároveň, tedy s kombinovanými či polymorfními deviacemi (Weiss, 2008).

Groth & Burgess (1977) navrhují v rámci své studie odlišnou koncepci sexuální deviace, založenou na primárních motivech a psychologické dynamice, jež je základem sexuálně deviantního chování. V tomto kontextu autoři definují sexuální deviaci jako sexuální chování, které vede k uspokojování nesexuálních potřeb způsobem, který ohrožuje fyzické či psychické bezpečí oběti. V následujících kapitolách jsou probrány sexuální deviace, jež jsou významné z forenzně - psychologického hlediska.

Patologická sexuální agresivita

U patologické sexuální agresivity, jež se řadí k nejnebezpečnějším deviacím v aktivitě, je sexuálního uspokojení dosahováno překonáváním odporu napadené anonymní ženy a minimalizací její spolupráce. Pro tuto poruchu je charakteristické predátorské chování agresora a jeho sklon k opakování sexuálního násilí stejného charakteru. Jedná se o skupinu deviantních nesadistických sexuálních agresorů, kteří oběť netrýzní a neprodłużují její utrpení, sadistická komponenta tedy v rámci této poruchy není přítomna. Osobnostní struktura sexuálních agresorů je typická maladaptací ve sféře interpersonálních vztahů a emocionality,

charakteristické nezralostí, neodpovědností, sníženou mírou empatie, soucitu a absencí pocitů viny (Weiss, 2008).

Primárním motivem patologických sexuálních agresorů ve valné většině případů není touha po sexuálním uspokojení. V rámci některých realizovaných výzkumných studií se potvrzuje předpoklad, že znásilnění je spíše hostilní než sexuální akt, ve kterém sexuální touha a uspokojení nehrají v motivační struktuře pachatelů klíčovou roli (Groth & Burgess, 1977). Richards et al. (2004) ve své self - report studii založené na analýze výpovědí pachatelů znásilnění o jejich činech rozlišují sadistické, impulzivní a mocenské typy pachatelů. Sadističtí agresori se vyznačují použitím velkého násilí, touhou po ponížení oběti a jejím trýznění a vysoce ritualizovanými a kompulzivními charakteristikami, zatímco pro impulzivní agresory, kteří se spíše spoléhají na výhrůžky, vztek není spojen s odporem oběti a útok je spíše agresivním aktem. Mocenský typ patologického sexuálního agresora dle této typologie vyžaduje rozdíl od předchozích, aby na něj oběť sexuálně reagovala (Richards, Washburn, Craig, Taheri, & Yanisch, 2004).

Pedofilní sadismus

Pedofilie, charakteristická erotickým zaměřením na objekty v prepubertálním věku, je jednou z deviací v objektu, kdy primární motivací je sexuální preference dětí jako objektů. Pedofil tráví s dítětem hodně času a okouzlen sleduje jeho psychický vývoj v určité rodičovské, pedagogické roli. Pokud se však pedofil dopustí fyzického násilí na dítěti, jedná se o pedofilní sadismus, jenž je primárně motivován sadistickou komponentou a od ní, nikoli od pedofilie se odvíjí pachatelova nebezpečnost, která je ještě intenzivnější v případě dětských obětí, které jsou bezbrannější než např. dospělé ženy (Blatníková, Faridová, & Zeman, 2014).

Agresivní sadismus

Agresivní sadisté se vyznačují zejména touhou po znehybnění, trýznění a ponížení objektu svého zájmu. Jejich sexuálně ofenzivní chování se v nejširším smyslu projevuje dotýkáním se oběti (jakkoli, kdekoli a čímkoli), přičemž je pro tento typ agresorů žádoucí samoučelné trýznění oběti a její negativní reakce ve smyslu odporu, strachu a zjevného utrpení. Na rozdíl od patologických sexuálních agresorů není pro tento typ delikventů klíčové dosažení pohlavního styku, ale sexuálního vzrušení je v případě agresivního sadismu

dosahováno psychickým a fyzickým trýzněním a ponižováním oběti (Weiss, 2008). U agresivních sadistů na rozdíl od nesadistických pachatelů můžeme častěji sledovat v jejich profilech signifikantní historii sexuálního zneužívání, oblékání křížem, obscénní telefonáty a odhalování na veřejnosti. Charakteristiky násilného chování této skupiny pachatelů se vyznačují pečlivým plánováním činu, odlákáním oběti na předem vybrané místo, záměrným týráním oběti a nátlakem na oběť k análním sexuálním aktivitám a felaci (Craissati & Beech, 2003).

3.4 Neparafilní sexuální delikvent

Valné většiny sexuálních deliktů se dopouští jedinci, jejichž sexuální motivace není kvalitativně narušena. Pro neparafilní populaci pachatelů jsou charakteristické defekty v oblasti struktury osobnosti či v oblasti vývojových proměnných, na jejichž základě stojí jejich sociální maladaptace. Mezi neparafilní sexuální delikventy se řadí jedinci psychosexuálně nezralí, pachatelé s psychopatickou strukturou osobnosti a jedinci s diagnózou disociální či smíšené poruchy osobnosti. Sexuální násilí může být také podmíněno situačně a mohou se ho dopouštět jedinci s defektem rozumových schopností, hypersexuální jedinci se sníženou sebekontrolou či psychotické osoby ve stadiu relapsu duševní nemoci (Blatníková, Faridová, & Zeman, 2014).

Antisociální osobnost

Jak již bylo zmíněno, sexuálně agresivní chování mají ve většině případů na svědomí nedevariantní jedinci, jejichž jednání je podmíněno psychopatologickými rysy osobnosti. V souvislosti s psychopatologickou strukturou osobnosti bývá u sexuálních agresorů nejčastěji diagnostikována disociální porucha osobnosti. Diagnózy disociální poruchy osobnosti, asociální osobnosti a psychopatie se navzájem překrývají. Psychopatie byla operacionalizována v rámci Hareho diagnostického nástroje PCL - R (Psychopathy Checklist - Revised), kde je charakterizována jako porucha osobnosti se závažnými následky v interpersonální, afektivní i behaviorální oblasti. V afektivní oblasti se jedná o jedince bezcitné, citově ploché, nepocitující lítost, zatímco v interpersonální oblasti jsou tito jedinci výřeční, manipulativní, sociálně zdatní a neschopni utvářet stabilní vztahy. V rámci behaviorálních charakteristik se projevují impulzivním, vykořisťujícím a bezohledným chováním (Hare, 2016).

Psychosexuální nezralost

Psychosexuální nezralost se projevuje nevyhraněností v sexuální orientaci a aktivitě. Jedná se o sexuální anomálii poměrně často přítomnou v případech sexuálně motivovaného násilí, jež není řazena mezi poruchy sexuální preference, kdy se jedinci důsledkem nedostatečně zvnitřněných norem sexuálního chování dopouští sexuálních deliktů. Ze soudně znaleckého pohledu nejde o poruchu, jež by měla forezní vliv na chování pachatele. Psychosexuálně nezralý pachatel má z forezního pohledu možnost volby, jeho schopnost zdržet se sexuálně násilného chování není forezně významně snížena, jako tomu je například u sexuálních deviací (Blatníková, Faridová, & Zeman, 2014).

4. Role agrese a agresivity v rámci hodnocení rizika recidivy

Kriminální recidiva je považována za závažnou společenskou problematiku, které je třeba věnovat pozornost. Jedná se o rozšířený jev, spadající do oblasti kriminologie, trestního práva i penologie.

4.1 Pojetí recidivy a její druhy

Recidiva pachatele je kriminologickým problémem, označujícím opakovanou trestnou činnost. Jedná se o návrat ke starým vzorcům chování, v případě kriminální recidivy chování, jež se vztahuje k trestné činnosti a delikventnímu jednání. Pod pojmem recidivista se tedy rozumí osoba, jež opakovaně spáchala trestnou činnost a byla opakovaně odsouzena (Blatníková & Netík, 2008). Společenská závažnost kriminální recidivy spočívá v tom, že je svou podstatou pro společnost nebezpečná, což je podmíněno následujícími faktory:

- vysokým podílem recidivy na celkovém počtu spáchaných trestných činů
- ve většině případů se jedná o společensky nejnebezpečnější, kvalifikované trestné činy
- stížením odhalování a dokazování trestné činnosti v důsledku znalosti forem a metod práce organů činných v trestním řízení recidivity
- negativním působením recidivy na osoby dosud netrestané
- negativním působením na spoluodsouzené

Závažnost recidivy pro společnost dále tkví v neefektivním úsilí o nápravu pachatele, kdy jeho předchozí odsouzení a další intervence nedosáhly žádoucího efektu (Kuchta, 1999).

Širší pojetí kriminální recidivy se vztahuje k opakování trestné činnosti jako takové (*obecná kriminální recidiva*), zatímco užší pojetí předpokládá opakované spáchání téhož nebo druhově shodného trestného činu (*speciální kriminální recidiva*). V souvislosti s agravační trestu je dále rozlišována *recidiva dočasná*, jež považuje za recidivistu pouze takového jedince, který opakuje trestnou činnost v určitém časově jasně vymezeném období, zatímco v případě *trvalé recidivy* justice přihlíží v rámci stanovení sankce ke skutečnosti, že jedinec byl někdy v minulosti odsouzen za trestný čin, bez ohledu na to, jak dlouhá doba mezitím uplynula (Kuchta & Válková, 2005).

V praxi je dále rozlišováno trestně právní, kriminologické a penologické pojetí recidivy. V rámci *trestně právního pojetí recidivy* je recidivistou jedinec, jež po pravomocném odsouzení za spáchaný trestný čin v minulosti spáchá další trestný čin. Úskalí tohoto pojetí spočívá v tom, že neposkytuje spolehlivý předpoklad o nebezpečnosti a riziku recidivy pachatele, jelikož je vázáno právními normami. Toto pojetí například za recidivistu nepovažuje pachatele, jež spáchal trestný čin v době, kdy ještě nebyl trestně odpovědný nebo pachatele, v jehož případě bylo odsouzení zahlazeno či byl trestný čin amnestován. *Kriminologické pojetí recidivy* se vztahuje k opětovnému spáchání trestného činu bez ohledu na to, zda byl pachatel za předchozí čin odsouzen. Toto pojetí však s sebou nese problémy spojené s identifikací konkrétního pachatele s jeho trestnou činností, a tak je jeho praktická aplikace sporná a v otázce viny je nezbytné vycházet z pojetí právního. V rámci *penologického pojetí recidivy* nestačí pravomocné odsouzení, ale recidivistou se rozumí osoba, jež je nejméně podruhé ve výkonu trestu odnětí svobody (Blatníková & Netík, 2008).

4.2 Kriminogenní a protektivní faktory ve vztahu k recidivě

V rámci úvah o příčinách recidivy je nutné brát v úvahu mnohočetnou kauzální podmíněnost kriminálního chování. Toto chování je ovlivněno nejen rizikovými faktory, působícími pozitivně na rozvoj kriminální kariéry, ale také faktory protektivními, jež mohou se svou ochrannou funkcí naopak omezit nepříznivé vlivy faktorů rizikových. Tyto faktory je třeba chápat ve vzájemných souvislostech, protože jen tak nám mohou poskytnout cenné informace, vážící se k diagnóze a prognóze vývoje pachatele (Blatníková & Netík, 2008).

4.2.1 Kriminogenní faktory ve vztahu k recidivě

Blatníková a Netík (2008, s.10) definují rizikové neboli kriminogenní faktory jako *"rizikové činitele, které vyvolávají, usnadňují nebo podporují páčání trestných činů."* V současném náhledu a zhodnocení rizikových faktorů, jež zvyšují pravděpodobnost vzniku kriminálního chování, vycházíme zejména z realizovaných longitudinálních výzkumných studií, které sledují vývoj jedinců v průběhu jejich dospívání. Tyto studie vedou k identifikaci kriminogenních faktorů na základě odlišení jedinců se sklony k antiociálnímu chování od jedinců, kteří se ke kriminálnímu chování neuchylují. Výzkum rizikových faktorů je komplikovaným procesem a to zejména s ohledem na fakt, že žádný z rizikových faktorů nevede bezprostředně k explanaci ani predikci kriminálního chování, nýbrž je to vždy právě vzájemná kombinace provázaných kriminogenních a dalších faktorů mezi sebou, která nám může říci více o příčinách kriminálního chování (Blatníková & Netík, 2008).

Výzkumné úsilí zaměřené na rizikové faktory se soustředí na problematiku identifikace několika podstatných faktorů, se kterými by bylo možné v rámci posuzování rizik recidivy pracovat, avšak závěry se liší v závislosti na teoretickém a metodologickém zázemí konkrétních studií. Následující vybrané studie, zabývající se výzkumem a identifikací rizikových faktorů, představují různé pohledy na tuto problematiku, které mohou rozšířit kontext našeho chápání možností a limitů predikce recidivy kriminálního chování.

Na základě významného longitudinálního výzkumu Donalda Westa zvaném "Cambridge Study in Delinquent Development" sledujícím 411 chlapců po dobu 14 let (od 8 do 32 let věku) identifikoval Farrington (1995) šest prediktorů recidivního kriminálního chování: antisociální chování, syndrom deficitu pozornosti a hyperaktivity, nízká inteligence spojená s problémy ve škole, kriminalita v rodině, chudoba a špatná výchova v rodině.

Rozdílné členění rizikových faktorů předkládá ve své studii Monahan et al. (2006), který rozlišuje faktory osobnostní vztahující se k individualitě jedince, faktory historické vztahující se k minulosti a zkušenostem, které jedinec za svůj život získal, faktory klinické a faktory sociální.

O' Mahony (2009) v rámci svého výzkumného úsilí zacíleného na možnosti predikce recidivy mladistvých navrhl členění kriminogenních faktorů do následujících kategorií: faktory na úrovni komunity, socioekonomická deprivace, rodinné zázemí, individuální faktory a akademické a školní faktory.

Zajímavou perspektivu kriminálního vývoje předkládají ve své studii Zara a Farrington (2010), kteří se zabývali problematikou recidivy v případě jedinců s pozdním začátkem kriminální kariéry (po 21. roce). Ukázalo se, že začátek kriminální kariéry v dospělosti souvisí s psychologickými faktory (jako např. neuroticismus či sociální izolace), které dříve jedince chránily před antisociálními vlivy, avšak v dospělosti již tuto funkci neplní (Zara & Farrington, 2010).

4.2.2 Protektivní faktory ve vztahu k recidivě

Protektivní neboli ochranné faktory tlumí efekt faktorů kriminogenních. Ačkoli jsou stejně jako faktory rizikové silným nástrojem k identifikaci a predikci možnosti výskytu kriminálního chování, byla jim zatím v rámci výzkumu věnována podstatně menší pozornost, a tak je oblast ochranných faktorů méně probádána ve srovnání s faktory rizikovými. Protektivní faktory působí v protikladném směru s rizikovými faktory, a to směrem ke snížení kriminogenních vlivů. Tyto faktory vysvětlují, proč se lidé, ačkoli jsou vystaveni stejnému riziku, chovají různým způsobem (Blatníková & Netík, 2008).

Výzkumem protektivních faktorů se ve své studii zabývali Ullrich a Coid (2011), kteří na vzorku 800 vězňů, propuštěných z vězení, posuzovali význam 15 vybranných protektivních faktorů. Ukázalo se, že pouze 5 faktorů z původních 15 mělo signifikantní efekt na snížení pravděpodobnosti recidivy, přičemž nejvýznamnější protektivní faktory byly spojeny s pozitivními interpersonálními vztahy a blízkými sociálními vazbami. Nejvýznamnějšími specifickými protektivními faktory byla sociální a emocionální opora, volný čas strávený s blízkými (rodinou či přáteli), náboženské aktivity a blízkost druhých osob. Praktické faktory vztahující se k zaměstnání, ubytování a financím ve výzkumu nebyly významné v roli protektivních faktorů. Autoři této studie bezpochyby prokázali důležitost protektivních faktorů v rámci odhadu rizika budoucího násilného chování a kromě toho poukázali na to, že by mělo být věnováno více pozornosti podstatě vztahu rizikových a protektivních faktorů. Samotným protektivním faktorům by dle autorů měl být věnován větší prostor také v rámci posuzování nebezpečnosti pachatele (Ullrich & Coid, 2011).

4.3 Posouzení a predikce rizika recidivy (risk assesment)

V rámci prognózy nebezpečnosti pachatele a rizika jeho recidivy je posuzována pravděpodobnost opakování kriminálního chování daného jedince. Rizikové faktory, které při

posuzování rizika recidivy hrají roli, mohou být rozděleny na statické a dynamické. *Statické rizikové faktory* představují konstantní proměnné, jež se váží k neměnným demografickým charakteristikám (pohlaví, věk apod.) a vycházejí z individuální historie jedince (např. rodinné zázemí a výchova). *Dynamické rizikové faktory* představují psychologické a behaviorální charakteristiky jedince, jež jsou přístupné změně, která souvisí s mírou pravděpodobnosti další recidivy. Predikční nástroje jsou převážně zaměřeny na snáze uchopitelné statické faktory, jelikož dynamické proměnné jsou v rámci měření obtížněji zachytitelné. Optikou výzkumných studií, zabývajících se efektivitou predikce rizika recidivy se však ukazuje, že pro co nejpřesnější posouzení tohoto rizika je nutné chápat a zohlednit vzájemnou provázanost statických a dynamických faktorů (Lofthouse et al., 2014).

Význam dynamických faktorů v rámci posuzování nebezpečnosti pachatele zdůraznili ve své studii prediktivní validity dynamických faktorů Wilson et al. (2013), kteří posuzovali rizika násilného chování na vzorku forezních psychiatrických pacientů. Ačkoli byla v rámci jejich studie potvrzena významnost dynamických faktorů v souvislosti s efektivitou predikce rizika, autoři nepodceňují ani roli statických faktorů, hrající v této predikci též podstatnou roli. Další studie by dle autorů měly směřovat k důkladnějšímu prozkoumání dynamických faktorů a jejich proměnlivosti v čase, případně v souvislosti s kriminální agresivitou k identifikaci specifík jejich proměnlivosti v souvislosti s konkrétními typy agresivního chování (Wilson, Desmarais, Nicholls, Hart, & Brink, 2013).

Existují čtyři základní přístupy k posuzování rizika recidivy - klinický, statistický, strukturované profesionální zhodnocení a čtvrtá generace posuzování nebezpečnosti, která oproti výše zmíněným obsahuje také léčebný model. První generací posuzování rizika násilí je *klinický přístup*, založený na profesionálním úsudku a subjektivní diagnostice odborníka. Ačkoli tento přístup, založen na profesionálních odhadech pravděpodobnosti kriminálního chování, poskytuje flexibilitu a zohledňuje individualitu posouzeného, je stále častěji kritizován pro nestrukturovanost, subjektivitu a nízkou validitu a reliabilitu. Navíc míra shody výsledků posuzování rizika metodou první generace v týchž případech je nízká a závěry často nepřesné (Dolan & Doyle, 2000).

Naproti tomu *přístup statistický*, vycházející z rizikových faktorů, jež souvisí s kriminálně agresivním chováním, se opírá o jasně definované kódování a nevyžaduje forezního experta. Nevýhodou tohoto přístupu však je fakt, že ignoruje v rámci posuzování

individuální dimenzi každého jednotlivého případu, přeceňuje statické proměnné a minimalizuje roli profesionálního úsudku (Dolan & Doyle, 2000).

Třetí generaci predikčních nástrojů představuje *strukturované profesionální posouzení*, které v sobě zahrnuje přístup statický, dynamický a klinický. V rámci tohoto přístupu klinický znalec hodnotí nebezpečnost pachatele pomocí standardizovaného katalogu, jež obsahuje empirické, historické i dynamické faktory. Třetí generace metod posuzování rizika usiluje o spojení výhod klinického a statistického přístupu (Valentová, 2015).

V současné době se používají predikční *instrumenty čtvrté generace*. Tyto nástroje představují statický, dynamický, klinický a léčebný model posuzování rizika kriminálního chování. Oproti výše zmíněným metodám obsahují komponentu, zabývající se intervencí a případně plánem léčby, vyplývajícím z hodnocení rizik (Valentová, 2015).

V rámci návrhu výzkumného projektu jsem se pro posouzení nebezpečnosti respondentů rozhodla zvolit instrument HCR-20 (V3) autorů Webstera, Douglase, Eavese a Harta (1997), založený na strukturovaném profesionálním zhodnocení. Zvolený nástroj je důkladně popsán v metodice navrhovaného výzkumného projektu spolu se všemi souvislostmi.

4.4 Recidiva v případech sexuálního násilí

Ve výzkumu recidivy případů sexuálního násilí vznikají četná metodologická úskalí. Faktem zůstává, že řada násilných trestných činů, jsou ve své podstatě činy sexuální, jelikož jejich jádrem je sexuální motivace, ačkoli nejsou tímto způsobem klasifikovány. Dalším úskalím je problematika definice sexuální recidivy, jelikož někteří autoři za sexuální recidivu považují pouze následné činy, jež jsou svou povahou též sexuální, zatímco jiní autoři do definice recidivy zahrnují všechny následně spáchané násilné trestné činy (Quinsey et al., 1998). Na metodologické problémy ve výzkumu sexuální recidivy upozorňují ve své metaanalýze empirických studií Furby, Weinrott, & Blackshaw (1989), kteří mimo jiné potvrzují předpoklad, že recidiva může u různých typů sexuálních deliktů variovat, a to v závislosti na tom, že konkrétní sexuální delikty mají svá specifika. Pravděpodobnost recidivy se tedy pro různé typy pachatelů v případech rozdílných sexuálních deliktů liší.

Úsilí výzkumných studií, zabývajících se recidivou sexuálních násilníků, se zaměřuje na identifikaci faktorů a charakteristik sexuálních agresorů, které by hrály podstatnou roli v

predikci rizika recidivy u těchto pachatelů, a se kterými by bylo možné i v rámci následné intervence pracovat. V tomto kontextu Quinsey (1988) definoval tři proměnné, které se ukázaly být konzistentními prediktory sexuální recidivy, a to počet předchozích sexuálních trestných činů, výběr mužských obětí a výběr obětí v nepříbuzenském vztahu.

Frisbie a Dondis (1965, dle Quinsey et al. 1988) v rámci své studie pachatelů sexuálního zneužívání dětí poukázali na to, že frekvence sexuálních útoků a pravděpodobnost recidivy souvisí s vybraným typem oběti a vztahem mezi násilníkem a obětí. Pravděpodobnost recidivy pozitivně koreluje s počtem spáchaných sexuálně násilných činů a frekvencí tohoto chování. Charakteristiky sexuálních recidivistů identifikované v této studii byly mladý věk a diagnóza sociopatie.

Predikcí sexuální recidivy a zkoumáním rizikových faktorů se ve svém výzkumu zabývá také Hanson (2000), který za klíčové prediktory považuje faktory spojené se sexuální deviací (sexuálně deviantní preference) a kriminálním životním stylem (antisociální porucha osobnosti, celkový počet útoků apod.). V této studii je zdůrazňován význam dynamických faktorů při predikci rizika recidivy, mezi které autor řadí negativní sociální vlivy, tolerantní přístup k sexuálnímu napadení, sexuální zaujetí, přístup k oběti a nedostatek kooperace v rámci supervize. Thornton (2002, dle Craissati & Beech, 2003) ve svém konceptu rozlišuje čtyři základní kategorie dynamických proměnných, a to sexuální zájmy a preference, deformované postoje, socio-afektivní fungování a self management.

Z množství realizovaných studií se jako prokazatelně nejsignifaktnější faktor pro predikci sexuální recidivy ukázala být přítomnost sexuální deviace a psychopatie. Směřování dalšího výzkumného úsilí by mělo vést k důkladnějšímu prozkoumání statických a zejména dynamických faktorů včetně jejich vzájemné interakce za použití metodologicky relevantních postupů, které by vedlo k efektivnějšímu posouzení rizika sexuální recidivy a tím i k aplikaci účinnějších intervenčních programů (Quinsey et al. 1988).

5. Návrh projektu - zkoumání dílčího aspektu

Predikce rizika recidivy pachatelů, a to nejen sexuálního násilí, je důležitým a aktuálním tématem na poli forenzní psychologie. Z celosvětových výzkumů vyplývá, že ačkoli byl realizován velký počet studií zabývajících se hledáním a bližší specifikací významných rizikových faktorů, které by umožnily s určitou pravděpodobností predikovat riziko recidivy, některé aspekty této problematiky stále vyžadují další bádání.

Tento výzkumný projekt se bude zabývat predikcí rizika recidivy u vybraných skupin pachatelů a bude vycházet z předpokladu, že různé typy kriminálně-agresivního jednání v souvislosti s charakteristikami pachatelů, jež se k tomuto jednání váží, by mohly hrát roli v přesnosti predikce rizika recidivy. Otázka významu odlišností určitých typů pachatelů v rámci odhadu rizika jejich recidivy bude v rámci tohoto projektu šetřena prostřednictvím dotazníku a predikční metody HCR-20. Osu tohoto výzkumu bude představovat otázka, zda tento predikční instrument bude posuzovat riziko recidivy u vybraných skupin pachatelů stejně přesně, či zda se v závislosti na typologii pachatelů bude spolehlivost odhadu rizika prostřednictvím této metody lišit. Výzkumné úsilí bude zaměřeno také na to, do jaké míry budou pachatelé schopni sami reflektovat rizikové faktory šetřené v rámci této metody a zda tato jejich reflexe bude hrát roli ve sklonu k budoucí recidivě. Předvedené výzkumné šetření bude usilovat prostřednictvím kvantitativního paradigmatu o vhled do zkoumané problematiky a o porozumění souvislostem zkoumaných jevů popsanych v teoretické části práce.

5.1 Výzkumný problém, cíl empirického šetření a výzkumné otázky

Výzkumný projekt bude vycházet z předpokladu, že pachatelé násilných trestných činů se mohou ve formě kriminálně - agresivního jednání značně lišit v závislosti na typu trestného činu a způsobu jeho spáchání. Jednotlivé typy kriminálně-agresivního jednání předpokládají jednak specifické osobnostní charakteristiky pachatelů a jednak rozdílné motivy, podněcující toto jednání. V závislosti na těchto faktorech budou v rámci tohoto výzkumného šetření rozdělení pachatelé do specifických skupin uspořádaných dle charakteru spáchaných kriminálně - agresivních přečinů. Je možné, že odhad rizika recidivy by pak mohl v souvislosti s charakteristikami, jež se váží ke konkrétním formám násilného kriminálního jednání, variovat napříč skupinami. Srovnáním výstupů, získaných metodou HCR-20 aplikovanou na vybrané skupiny pachatelů, s monitoringem recidivy po určitých časových

intervalech tento výzkum ukáže, do jaké míry je predikce rizika metodou HCR-20 přesná u různých typů kriminálně-agresivního jednání. Spolu s informacemi o reflexi rizikových faktorů, získanými dotazníkovým šetřením, by mohla tato strukturovaná studie vést jak k prozkoumání významu specifík různých forem kriminálně - agresivního jednání při odhadu rizika recidivy, tak k posouzení významu individuální reflexe pachatelů v rámci procesu predikce rizika opětovného spáchání trestného činu. Výzkumný problém ve své primární fázi je formulován takto: „*Souvisí konkrétní forma kriminálně-agresivního jednání pachatelů s přesností predikce rizika recidivy metodou HCR-20 a jaký význam má v souvislosti s budoucí recidivou jejich reflexe rizikových faktorů?*”

Výzkumné otázky, jež jsou v rámci tohoto projektu kladeny, zní následovně:

Bude predikce rizika recidivy metodou HCR-20 přesná u všech skupin pachatelů stejně?

Budou některé skupiny pachatelů reflektovat hůře rizikové faktory ve srovnání s metodou HCR-20?

Budou mít větší sklon recidivovat ti pachatelé, kteří hůře reflektují rizikové faktory?

Do jaké míry pachatelé předpokládají, že budou schopni rizikové faktory eliminovat?

Hodnotí pachatelé subjektivně rizika vyvstávající z predikce metodou HCR-20 jako významná?

Nakolik bude odhad rizika recidivy přesný ve srovnání se skutečnou recidivou?

5.2 Realizace projektu

Některé přístupy ke kriminální agresi předpokládají, že sexuální násilí je ve své podstatě podobné jiným formám kriminálního jednání a tedy faktory, které budou predikovat celkovou recidivu u pachatelů nesexuálních trestných činů budou také predikovat sexuální recidivu u pachatelů sexuálního násilí. Nicméně z některých studií na tomto poli vyplývá, že sexuální násilí by mohlo být svou podstatou odlišné od jiných typů kriminálního jednání a v rámci predikce rizika recidivy by mohly mít význam rozdílné rizikové faktory u skupiny sexuálních a nesexuálních forem kriminálně agresivního jednání (Hanson & Bussière, 1998). Z tohoto důvodu bude v rámci projektu realizována predikce rizika recidivy u specifických forem kriminálně - agresivního jednání sexuálního a nesexuálního charakteru zvlášť.

5.2.1 Popis výzkumného souboru

Výzkumný projekt bude realizován na vzorku respondentů vybraných nenáhodně dle kritériálního výběru s ohledem na účely tohoto výzkumu. Výzkumný soubor se bude skládat z 200 probandů rozdělených do 4 skupin dle charakteru spáchaných kriminálně-agresivních trestných činů. Rozložení výzkumného vzorku vychází z charakteristik jednotlivých typů pachatelů, vážících se ke konkrétním podobám kriminálně-agresivního jednání, blíže popsanych v teoretické části práce, přičemž úskalí tohoto výběru jsou pojednána v rámci diskuze. Výzkumný soubor bude rozdělen do následujících 4 skupin:

1. Nedevariantní sexuální agresori

První skupinu budou tvořit pachatelé sexuálního násilí, u nichž nebyla prokázána přítomnost parafilie a spáchali v minulosti alespoň jeden sexuálně motivovaný trestný čin. Kritériem pro zařazení probanda do této skupiny bude pouze nepřítomnost parafilie a prokázaná sexuální motivace spáchaného trestného činu.

V rámci této skupiny pachatelů se dá předpokládat, že půjde o jedince, jejichž sexuální motivace nebude kvalitativně narušena a na rozdíl od deviantních pachatelů se budou dopouštět trestné činnosti působením jiné patologie. Ve většině případů se jedná o jedince s psychopatologickou strukturou osobnosti, přičemž nejčastěji bývá u sexuálních agresorů tohoto typu diagnostikována disociální porucha osobnosti. Psychopatické rysy osobnosti se projevují bezcitností, citovou oploštělostí, impulzivitou a bezohledností, charakteristickou pro tuto skupinu sexuálních agresorů (Hare, 2016).

2. Deviantní sexuální agresori - patologičtí sexuální agresori

Druhou skupinu budou tvořit sexuálně deviantní jedinci, konkrétně patologičtí sexuální agresori, kteří spáchali na podkladu své deviace v aktivitě v minulosti alespoň jeden sexuální delikt znásilnění. Skupina patologických sexuálních agresorů budou typicky predátoři, jejichž primárním motivem nebude touha po sexuálním uspokojení, ale u nichž je v popředí násilí a hněv a jsou charakterističtí závažnějším antisociálním chováním a větší podobností s pachateli násilné, nesexuální kriminality (Porter et al., 2000).

3. Deviantní sexuální agresori - pachatelé sexuálního zneužívání dětí

Třetí skupinu budou tvořit sexuálně deviantní jedinci, konkrétně pachatelé sexuálního zneužívání dětí, kteří spáchali na podkladu své deviace v objektu alespoň jeden trestný čin

sexuálního zneužití. U této skupiny pachatelů se dá předpokládat, že budou silněji motivováni sexuálními aspekty činu, více sociálně neobratní, neprůbojní a méně asertivní v porovnání s ostatními sexuálními agresory. V případě těchto pachatelů bude v popředí jejich deviantní sexuální motivace (Porter et al., 2000).

4. *Nesexuální kriminální agresori*

Čtvrtou skupinu budou tvořit nesexuální pachatelé, kteří spáchali alespoň jeden kriminálně - agresivní násilný trestný čin, jež nebyl svou povahou sexuální. Za kriminálně agresivní trestný čin se v tomto výzkumu považuje „*sociálně deviantní chování subjektu, které ohrožuje nebo porušuje zájmy chráněné trestním právem, při němž subjekt užívá fyzické síly nebo hrozby fyzickou silou často s cílem poškodit nebo destruovat objekt činnosti*“ (Kuchta & Válková, 2005, str. 385). Kritériem zařazení jedince do této skupiny bude nepřítomnost sexuální motivace těchto násilných pachatelů a žádný předchozí sexuální útok v jejich kriminální kariéře. Skupina nesexuálních kriminálních agresorů může poskytnout cenné informace týkající se porovnání a případně odlišností sexuálních a nesexuálních agresorů v souvislosti s budoucí recidivou, přesností predikčního nástroje u těchto skupin a rozdílů ve schopnostech jejich reflexe rizikových faktorů.

5.2.2 Metodika výzkumu

Metodika výzkumu podléhá kvantitativnímu paradigmatu, které je adekvátní v případě výzkumného šetření, realizovaném na takto objemném výzkumném souboru za účelem prošetření výše uvedených výzkumných otázek. Data budou získána na základě kombinace dvou metod, a to 3. verze predikčního nástroje pro posouzení rizika recidivy Historical Clinical Risk Management HCR-20 a krátkého dotazníku, mapujícího perspektivu respondentů.

Metoda HCR-20 (V3)

Pro účely tohoto výzkumného šetření bude použita 3. verze predikčního nástroje pro posouzení rizika recidivy Historical Clinical Risk Management HCR-20, jež se řadí mezi predikční instrumenty čtvrté generace. Tato metoda byla zvolena s ohledem na to, že je adaptována na české podmínky, vychází z posouzení rizikových faktorů vztahujících se k jedincově minulosti, přítomnosti i budoucnosti a také s ohledem na to, že byla vytvořena na

základě empirických výzkumů a klinických zkušeností odborníků, je snadno administrovatelná a srozumitelná (Douglas et al., 2008).

Reliabilita i validita této metody byla ověřena mnoha zahraničními studii (O'Shea et al., 2015). V našich podmínkách se užitím nejnovější verze této metody zabývala Petra Valentová nejprve ve své diplomové práci *Vybrané psychologické aspekty posuzování nebezpečnosti pobytu pachatelů trestného činu na svobodě, rizika recidivy a možnosti resocializace* (Valentová, 2013) a poté ve své rigorózní práci *Vybrané psychologické aspekty posuzování nebezpečnosti, rizika recidivy a možnosti resocializace pachatelů násilného trestného činu* (Valentová, 2015).

Vyhodnocením této metody je možné determinovat pravděpodobnost spáchání dalšího trestného činu posouzením nebezpečnosti pachatele v kategoriích nízká, střední a vysoká. Predikční instrument obsahuje 20 položek, u nichž je hodnocena přítomnost dané rizikové proměnné na škále nízká, střední, vysoká. *Historická část*, čítající prvních 10 položek představuje statické proměnné, *klinická část* mapuje aktuální, dynamické rizikové faktory a *risk management* představuje oblast zvládání rizik v souvislosti s budoucími rizikovými faktory (Douglas et al., 2008). Ve vyhodnocení nakonec záleží především na úvaze forenzního experta, zda označí nebezpečnost posuzovaného jedince jako nízkou, střední či vysokou (Valentová, 2015).

Dotazník

V další fázi výzkumného projektu bude použit dotazník zaměřený na oblasti šetřené metodou HCR-20 (V3), který zprostředkuje informace o tom, nakolik pachatelé věří, že se jim podaří v budoucnosti recidivě vyhnout a které faktory v tom podle nich budou hrát roli. Dotazníková metoda byla zvolena s ohledem na předpokládaný počet respondentů. Prostřednictvím této metody bude možné prošetřit otázky, do jaké míry jsou jednotlivé skupiny pachatelů schopny subjektivně reflektovat rizikové faktory vyplývající z metody HCR-20, zda se tato schopnost liší napříč vybranými skupinami a zda má schopnost reflexe pachatelů vliv na jejich sklon recidivovat v budoucnu.

Dotazník je členěn do několika částí, přičemž první část obsahuje základní informace o osobě pachatele a počtu a povaze spáchaných útoků. Druhá část je zaměřena na rizikové faktory a tedy na otázku, jaké oblasti pachatelé subjektivně vnímají jako rizikové ve vztahu k jejich násilnému chování. Třetí část dotazníku zkoumá protektivní faktory a náhled pachatelů

na to, co by jim v eliminaci rizik mohlo pomoci. Poslední část poskytuje subjektivní zhodnocení otázky, nakolik pachatelé věří, že se jim podaří v budoucnu recidivě vyhnout. Podrobně rozpracovaný dotazník je uveden v přílohách (viz příloha č.1)

Realizace výzkumného šetření

Výzkumné šetření bude realizováno odborně adekvátně připraveným výzkumníkem, který absolvuje školení zaměřené na posuzování nebezpečnosti v průběhu života pachatele a využití třetí verze nástroje HCR-20. Testování a hodnocení metodou HCR-20 forenzním expertem bude realizováno po zabezpečení informovaného souhlasu na pachatelích v přípravě na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Prvním krokem bude srovnání dat získaných metodou HCR-20 od jednotlivých respondentů napříč jednotlivými skupinami s jejich skutečnou recidivou, zahrnující spáchání jakéhokoli násilného trestného činu v intervalu roku a tří let od počátečního vyhodnocení rizika recidivy metodou HCR-20. Hodnocení recidivy opět výzkumníkem znalým této oblasti proběhne s odstupem jednoho a tří let od prvního měření, přičemž by bylo v rámci této interakce s probandem zajímavé kromě samotného zhodnocení skutečné recidivy také hloubkové zhodnocení těch faktorů, které měly vliv, pokud pachatel recidivoval. Toto srovnání výstupů získaných metodou HCR-20 se skutečnou recidivou, zahrnující jakýkoli násilný trestný čin, umožní v rámci výzkumného šetření zodpovědět otázku, zda bude predikce rizika recidivy metodou HCR-20 přesná u všech skupin pachatelů stejně a zda konkrétní forma kriminálně-agresivního chování může souviset s odhadem rizika recidivy touto metodou.

Dalším krokem v tomto výzkumném projektu bude srovnání výsledků získaných metodou HCR-20 u jednotlivých skupin pachatelů s jejich reflexí rizikových faktorů, vycházející z dotazníkového šetření. Toto srovnání nám přiblíží, zda některé skupiny pachatelů reflektují hůře rizikové faktory ve srovnání s metodou HCR-20 a i to, zda některé skupiny pachatelů reflektují rizika ve srovnání s ostatními hůře.

Posledním krokem tohoto šetření bude srovnání reflexe jednotlivých skupin pachatelů s jejich skutečnou recidivou, což by mohlo naznačit, zda pachatelé, kteří hůře reflektují rizikové faktory, mají větší sklon recidivovat v porovnání s těmi jedinci, jejichž reflexe šetřená dotazníkem byla v souladu s měřením metodou HCR-20.

5.3 Zpracování dat

Všechny úkony od sběru dat, vyhodnocení metody HCR-20, administrace a zpracování výstupů dotazníku po provedení výše popsaných srovnání získaných dat, bude provádět školený odborník na danou problematiku, jelikož odbornost a adekvátní erudovanost posuzovatele hraje v rámci klinického posouzení, vyhodnocení a interpretace výsledků v tomto šetření podstatnou roli. Data získaná metodou HCR-20 a vyplněné dotazníky budou shromážděny a roztríděny do skupin. Výsledné hodnoty obou metod budou zaneseny do tabulky pro účely následné komparace. Jelikož zvolená metodologie je kvantitativní, k vyhodnocení dat bude použita popisná (deskriptivní) statistika. V rámci tohoto výzkumného projektu bylo kladeno několik výzkumných otázek, k jejichž posouzení bude zvolena vhodná metoda statistického zhodnocení dat.

Prvním úkolem bude komparace výsledků, získaných metodou HCR-20 se skutečnou recidivou, měřenou po ročním intervalu, za účelem posouzení přesnosti predikce u jednotlivých skupin. Ze statistického hlediska budeme zkoumat vztah mezi dvěma proměnnými (nebezpečnost pachatele změřená metodou HCR-20 a skutečná recidiva) s ohledem na to, do jaké míry budou hodnoty nezávisle proměnné predikovat hodnoty závisle proměnné. K tomuto účelu využijeme metodu regresní analýzy, která nám nejlépe umožní prozkoumat vztah mezi proměnnými. Jelikož můžeme předpokládat, že data budou distribuována jako normální rozdělení, pro srovnání přesnosti predikce u skupin mezi sebou, následně budeme pracovat s analýzou rozptylu (ANOVA), která se používá pro srovnání libovolného počtu průměrů (Hendl, 2006). Další oblast, zkoumaná v rámci tohoto projektu, se zaměřovala na otázku, zda některé skupiny pachatelů budou reflektovat hůře rizikové faktory ve srovnání s metodou HCR-20. Reflexe pachatele byla zachycena prostřednictvím dotazníkového šetření. Aby měly výstupy z dotazníku vypovídající hodnotu a mohly být použity v rámci statistické analýzy, bylo by nutné změřit reliabilitu vytvořeného dotazníku prostřednictvím posouzení vnitřní konzistence testu Cronbachovým alfa a provedením faktorové analýzy. Následně bude provedena korelační analýza výstupů metody HCR-20 a dat získaných dotazníkovým šetřením. V posledním kroku šetření bude provedena korelace výsledků dotazníkového šetření se skutečnou recidivou pachatelů za účelem zodpovězení otázky, zda reflexe pachatelů statisticky významně souvisí s jejich budoucí recidivou.

5.4 Diskuze

Výzkumný projekt byl navržen tak, aby se podrobněji zabýval predikcí rizika recidivy u vybraných skupin kriminálně-agresivních pachatelů. Predikce rizika recidivy je aktuálním kriminologickým problémem, zkoumaným v rámci mnoha zahraničních studií, avšak specifika různých typů kriminálně-agresivních pachatelů ve vztahu k jejich recidivě, na která se zaměřuje tento návrh výzkumného projektu, nebyla u nás v rámci dosavadních výzkumů dostatečně probádána. V tomto kontextu by se jednalo o první strukturovanou studii tohoto typu realizovanou na území České Republiky. Přínosem tohoto projektu by mohl být jednak důkladnější průzkum odlišností jednotlivých typů sexuálních a nesexuálních agresorů v jejich sklonu k recidivě a jednak zohlednění jejich reflexe rizikových faktorů v procesu predikce rizika recidivy.

Metodologických nedostatků návrhu výzkumného projektu, které by se mohly v rámci tohoto šetření objevit, by byla celá řada. Jedním z podstatných úskalí by byla v rámci tohoto kvantitativního šetření subjektivita, a to jak na straně posuzovatele, tak na straně pachatelů. Mezi nežádoucí intervenující proměnné na straně výzkumníka by patřila jeho subjektivita v posuzování pachatele jak prostřednictvím metody HCR-20, tak prostřednictvím vyhodnocování dotazníku, dále jeho osobnostní charakteristiky, motivace a míra odbornosti. Na straně pachatelů by mohla do výzkumu nepříznivě vstupovat neochota ke spolupráci, možnost poskytování lživých údajů z jejich strany či jejich snaha jevit se v co nejlepším světle.

Z hlediska složení výzkumného souboru by výsledky mohly být zkresleny faktem, že jednotlivé skupiny představují příliš široké spektrum pachatelů, které by skromný výzkumný vzorek rozhodně nepokrýval. Jedním z dalších úskalí tohoto projektu by byla nereprezentativita výzkumného souboru, avšak zde je nutno poznamenat, že tento projekt si neklade za cíl poskytnout výstupy zobecnitelné a aplikovatelné na širší populaci pachatelů, nýbrž usiluje o otevření tématu, které by mohlo být dále šetřeno v rámci budoucích, metodologicky propracovanějších studií. Dalším problémem, týkajícím se složení výzkumného souboru by byla skutečnost, že někteří pachatelé by za sebou mohli mít smíšenou trestnou činnost a bylo by těžké je zařadit do některé ze zvolených skupin.

Co se týče sexuálních agresorů v daném výzkumném souboru, bylo by vhodné zvážit, zda by při predikci jejich recidivy nebylo pro srovnání adekvátnější použití predikčního nástroje zaměřeného přímo na pachatele sexuálního násilí. Metoda HCR-20 však zohledňuje

faktor sexuální deviace a byla vybrána s ohledem na možnost jejího použití v českých podmínkách a s ohledem na to, že svým charakterem nejlépe odpovídala zaměření tohoto výzkumného projektu. Nedostatkem souvisejícím s užitou metodou HCR-20 by bylo to, že nepracuje se systémem protektivních faktorů. To by se dalo považovat za celkový nedostatek tohoto projektu, jelikož v rámci predikce rizika recidivy kromě kriminogenních faktorů nepochybně hrají roli i faktory protektivní a do budoucna by bylo relevantní jim v posuzování rizika recidivy také věnovat náležitou pozornost.

Významnou problematikou, jež by v rámci tohoto projektu mohla hrát roli by byla možnost neadekvátní interpretace výsledků, a to ve smyslu vyvozování závěrů o recidivě pachatelů v závislosti na jejich příslušnosti k dané skupině. Do jednotlivých případů by však mohla vstupovat nejen konkrétní forma kriminálně-agresivního jednání, ale jiné nežádoucí problémy, které nelze eliminovat, jako například nespolupráce na straně pachatele, poskytnutí lživých údajů, významné životní události, které mohou nepříznivě působit na pachatele v době mezi počátečním měřením a monitoringem skutečné recidivy, či jiné osobnostní charakteristiky pachatelů, které nebyly v rámci typologie pachatelů zohledněny. Mezi takovéto charakteristiky by například mohla patřit obecná tendence pachatelů k přesouvání zodpovědnosti na druhé či na vnější či situační podmínky, což by mohlo hrát roli v rámci dotazníkového šetření, zejména v jeho druhé části zaměřující se na historické rizikové faktory, které dle názoru pachatele ovlivnily jeho následující kriminální kariéru.

Významným limitem v tomto výzkumném projektu by také byla skutečnost, že trestná činnost pachatelů by nemusela být odhalena, a tak ačkoli by dotyčný zrecidivoval, výzkumník by se to nedozvěděl. Hodnocení recidivy v tomto projektu je definováno jako spáchání jakéhokoli násilného trestného činu, je však možné, že by pachatel zrecidivoval v jiné oblasti a pokud by se nejednalo o násilný kriminálně-agresivní trestný čin, nebylo by jeho, ač kriminální jednání, v rámci tohoto šetření hodnoceno jako recidiva. Tento výzkum se však primárně zaměřuje na násilné jednání kriminálně-agresivního charakteru, a tak by toto nemuselo negativně do posouzení recidivy vstupovat.

Předvedený návrh výzkumného projektu se dá považovat spíše za pilotní studii, jež otevírá určitý obzor uvažování o možnostech posuzování rizik recidivy u specifické populace pachatelů, přičemž do budoucna by bylo vhodné ověřit výstupy tohoto výzkumu na reprezentativním vzorku populace a zaměřit se na hlubší, metodologicky propracovanější průzkum otázky predikce rizika recidivy u různých typů pachatelů.

Závěr

Bakalářská práce *Kriminální agrese a agresivita se zaměřením na predikci rizika recidivy* měla za úkol blíže prozkoumat problematiku kriminálně - agresivního jednání s ohledem na psychologické souvislosti tohoto forenzního jevu.

Ve své první části tato práce čtenáře seznámila se základními pojmy, vymezeními a teoretickými koncepcemi, souvisejícími s danou oblastí. Za účelem uchopení podstatných souvislostí kriminálně - agresivního jednání byla pozornost věnována jak psychologickým faktorům hrajícím roli v realizaci tohoto jednání (osobnostní charakteristiky kriminálních agresorů, jejich motivace apod.) tak kriminologickým proměnným zejména s ohledem na recidivu a její predikci. Vzhledem k zadanému rozsahu práce bylo jejím hlavním cílem seznámení s danou problematikou a vhléd do této oblasti optikou kriminologie a psychologie. Hlavní důraz byl kladen na popis různých typů kriminálních agresorů se zaměřením na sexuální násilí a na problematiku rizikových a protektivních faktorů, hrajících roli v rámci predikce rizika recidivy.

Druhá část práce byla věnována návrhu výzkumného projektu, který vycházel z poznatků uvedených v teoretické části práce. Věřím, že jelikož by se jednalo o první šetření v ČR zaměřené na průzkum specifických forem kriminálně - agresivního jednání, mohlo by poskytnout cenné informace o kriminálních agresorech a možnostech predikce jejich recidivy.

Násilná kriminální recidiva je aktuálním tématem na poli forenzní psychologie zejména s ohledem na nebezpečí, které recidivisté představují. Jedná se o závažnou společenskou problematiku, které by měla být věnována adekvátní pozornost a já věřím, že tímto příspěvkem k tématu kriminální agrese a predikce rizika recidivy jsem mohla přispět k otevření tohoto tématu a podnítit důkladnější průzkum této oblasti.

Seznam použité literatury

Agnew, R. (2007). *Why Do Criminals Offend? A General Theory of Crime and Delinquency*. Oxford: Roxbury Pub Co.

Bartůňková, E. *Problematika osobnosti pachatele v kriminologii* [online]. Praha, 2008 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/66972>. Vedoucí práce Josef Zapletal.

Berkowitz, L. (1993). Pain and aggression: Some findings and implications. *Motivation And Emotion*, 17(3), 277-293.

Blatníková, Š., Faridová, P., & Zeman, P. (2014). *Násilná sexuální kriminalita - téma pro experty i veřejnost (Vydání první)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

Blatníková, Š., & Netík, K. (2008). *Predikce vývoje pachatele (Vyd. 1.)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

Craissati, J., & Beech, A. (2003). A review of dynamic variables and their relationship to risk prediction in sex offenders [Online]. *Journal Of Sexual Aggression*, 9(1), 41-55.

Curran, D. J., & Renzetti, C. M. (2001). *Theories of crime (2nd ed.)*. Boston: Allyn and Bacon.

Čermák, I. (1998). *Lidská agrese a její souvislosti (Vyd. 1.)*. Žďár nad Sázavou: Fakta.

Čírtková, L. (2013). *Forenzní psychologie (3., upr. vyd.)*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Čírtková, L. (2004). *Policejní psychologie (Vyd. 4., V nakl. Portál 2., rozš.)*. Praha: Portál.

Dolan, M., & Doyle, M. (2000). Violence risk prediction: Clinical and actuarial measures and the role of the Psychopathy Checklist [Online]. *The British Journal Of Psychiatry*, 177, 303-311.

Douglas, K. S., Guy, L. S., Reeves, K. A. & Weir, J. (2008). HCR-20 Violence risk assessment scheme: Overview and annotated bibliography (Current up to November 24, 2008). In: *UMASS Medical School*. Dostupné na: http://escholarship.umassmed.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1362&context=psych_cmhsr.

- Farrington, D. P. (1995). The Development of Offending and Antisocial Behaviour from Childhood: Key Findings from the Cambridge Study in Delinquent Development [Online]. *Journal Of Child Psychology*, 36(6), 929-964.
- Farrington, D. P. (2005). Integrated developmental & life-course theories of offending. New Brunswick: Transactions Publishers.
- Furby, L., Weinrott, M. R., & Blackshaw, L. (1989). Sex offender recidivism: A review [Online]. *Psychological Bulletin*, 105(1), 3-30.
- Groth, A. N., & Burgess, A. W. (1977). Rape: A sexual deviation [Online]. *American Journal Of Orthopsychiatry*, 47(3), 400-406.
- Gřivna, T., Scheinost, M., & Zoubková, I. (2014). Kriminologie (4., aktualiz. vyd.). Praha: Wolters Kluwer.
- Hanson, R. K. (2000). Will They Do It Again? Predicting Sex-Offense Recidivism [Online]. *Current Directions In Psychological Science (Wiley-Blackwell)*, 9(3), 106-109.
- Hanson, R. K., & Bussière, M. T. (1998). Predicting relapse: A meta-analysis of sexual offender recidivism studies. *Journal Of Consulting And Clinical Psychology*, 66(2), 348-362.
- Hare, R. D. (2016). Psychopathy, the PCL-R, and criminal justice: Some new findings and current issues [Online]. *Canadian Psychology/psychologie Canadienne*, 57(1), 21-34.
- Hazelwood, R. R., & Burgess, A. W. (2009). Practical aspects of rape investigation: a multidisciplinary approach (4th ed.). Boca Raton: CRC Press.
- Hendl, J. (2006). Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a metaanalýza dat (Vyd. 2., opr.). Praha: Portál.
- Henry, S., & Lanier, M. (2006). The essential criminology reader. Boulder: Westview Press.
- Heretik, A. (1999). Extrémna agresia (1. vyd.). Nové Zámky: Psychoprof.
- Kuchta, J. (1999). Kriminologie (2. vyd.). Brno: Masarykova univerzita.
- Kuchta, J., & Válková, H. (2005). Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C.H. Beck.
- Lofthouse, R. E., Totsika, V., Hastings, R. P., Lindsay, W. R., Hogue, T. E., & Taylor, J. L. (2014). How do static and dynamic risk factors work together to predict violent behaviour

among offenders with an intellectual disability? [Online]. *Journal Of Intellectual Disability Research*, 58(2), 125-133.

McDermott, B. E., Quanbeck, C. D., Busse, D., Yastro, K., & Scott, C. L. (2008). The accuracy of risk assessment instruments in the prediction of impulsive versus predatory aggression [Online]. *Behavioral Sciences*, 26(6), 759-777.

Monahan, J., Steadman, H. J., Appelbaum, P. S., Grisso, T., Mulvey, E. P., Roth, L. H., et al. (2006). The Classification of Violence Risk [Online]. *Behavioral Sciences*, 24(6), 721-730.

Netík, K., Hájek, S., & Netíková, D. (1997). *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie* (Vyd. 1.). Praha: C.H. Beck.

Novotný, O. (2004). *Kriminologie* (2., přeprac. vyd.). Praha: ASPI.

O' Mahony, P. (2009). The risk factors prevention paradigm and the causes of youth crime: A deceptively useful analysis?. *Youth justice*, 9(2), 99-114.

O'Shea, L. E., Thaker, D. -K., Picchioni, M. M., Mason, F. L., Knight, C., & Dickens, G. L. (2015). Predictive validity of the hcr-20 for violent and non-violent sexual behaviour in a secure mental health service [Online]. *Criminal Behaviour And Mental Health*.

Porter, S., Fairweather, D., Drugge, J., Hervé, H., Birt, A., & Boer, D. P. (2000). Profiles of psychopathy in incarcerated sexual offenders [Online]. *Criminal Justice And Behavior*, 27(2), 216-233.

Quinsey, V., Harris, G., Rice, M., & Cormier, C. (1998). *Violent offenders: Appraising and managing risk*. Washington DC: American Psychological Association.

Richards, H. J., Washburn, J. J., Craig, R., Taheri, A., & Yanisch, D. (2004). Typing Rape Offenders from Their Offense Narratives [Online]. *Individual Differences Research*, 2(2), 97-108.

Spurný, J. (1996). *Psychologie násilí: o psychologické podstatě násilí, jeho projevech a způsobech psychologické obrany proti němu* (1. vyd.). Praha: Eurounion.

Tomášek, J. (2010). *Úvod do kriminologie: jak studovat zločin* (Vyd. 1.). Praha: Grada.

Ullrich, S., & Coid, J. (2011). Protective factors for violence among released prisoners - Effects over time and interactions with static risk [Online]. *Journal Of Consulting And Clinical Psychology*, 79(3), 381-390.

Valentová, P. (2013). *Vybrané psychologické aspekty posuzování nebezpečnosti pobytu pachatelů trestného činu na svobodě, rizika recidivy a možnosti resocializace*. (Diplomová práce). Univerzita Karlova, Filosofická fakulta, katedra Psychologie, Praha.

Valentová, P. (2015). *Vybrané psychologické aspekty posuzování nebezpečnosti, rizika recidivy a možnosti resocializace pachatelů násilného trestného činu* [Online]. Retrieved from <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/166289>

Weiss, P. (2008). *Sexuální deviace: klasifikace, diagnostika, léčba* (Vyd. 2.). Praha: Portál.

Wilson, C. M., Desmarais, S. L., Nicholls, T. L., Hart, S. D., & Brink, J. (2013). Predictive validity of dynamic factors: Assessing violence risk in forensic psychiatric inpatients [Online]. *Law And Human Behavior*, 37(6), 377-388.

Zara, G., & Farrington, D. P. (2010). A longitudinal analysis of early risk factors for adult-onset offending: What predicts a delayed criminal career? [Online]. *Criminal Behaviour And Mental Health*, 20(4), 257-273.

Zvěřina, J. (2003). *Sexuologie (nejen) pro lékaře*. Brno: CERM.

Přílohy

Příloha č.1: Návrh dotazníku

Dobrý den,

dotazník, který právě držíte v rukou, si klade za cíl zmapovat rizika opětovného spáchání násilné trestné činnosti z pohledu pachatelů. Odpovídejte prosím pravdivě a žádnou z otázek nepřeskakujte. Celý dotazník je anonymní a nebude žádným způsobem v budoucnu spojován s Vaší osobou. Děkuji Vám za Váš čas.

1. Základní informace

Věk:

Dosažené vzdělání: (základní, střední bez maturity, střední s maturitou, vyšší odborné, vysokoškolské)

Současný rodinný stav: (ženatý, žijící v partnerském vztahu, svobodný)

Věk spáchání prvního násilného trestného činu:

Celkový počet spáchaných sexuálních útoků:

Celkový počet spáchaných násilných útoků:

Výše stanoveného trestu:

V následujících otázkách zakroužkujte číslo na škále od 1 do 4 podle toho, zda Vás uvedená skutečnost ovlivnila ve vztahu ke spáchání násilného činu podle Vašeho názoru:

1 - velmi významně 2 - významně 3 - skoro nevýznamně 4 - nevýznamně

---

2. V minulosti mě ve vztahu k mému násilnému chování ovlivnil:

<i>Traumatický zážitek</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
<i>Špatná výchova v rodině</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
<i>Konfliktní vztahy s vrstevníky</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>

<i>Složitá finanční situace</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
<i>Členství v kriminálních skupinách</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
<i>Konfliktní rodinné vztahy</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
<i>Užívání návykových látek</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
<i>Impulzivita</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
<i>Duševní nemoc či jiná diagnóza</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>

3. K tomu, abych znovu nespáchal násilný trestný čin by mi pomohlo:

<i>Mít zaměstnání</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
<i>Být v partnerském vztahu</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
<i>Mít přátelské vztahy</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
<i>Přestat užívat návykové látky</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
<i>Přestat užívat alkohol</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
<i>Eliminace vztahů s ostatními pachateli</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
<i>Stálý finanční příjem</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
<i>Probační pracovník</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
<i>Kontakt s další sociální službou</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>

4. Jaký máte náhled na budoucnost v souvislosti s násilným chováním?

Vyjádřete číslicí od **1 do 100** Váš náhled na riziko opětovného spáchání násilného trestného činu v budoucnosti, kdy 1 znamená: „**Věřím si nejméně** ve zvládnání rizik a v tom, že se mi podaří vyhnout opětovnému spáchání násilného trestného činu v budoucnu.“ a 100: „**Věřím si nejvíce** ve zvládnání rizik a v tom, že znovu v budoucnu nespáchám násilný trestný čin.“

Na závěr si prosím překontrolujte, zda jste vyplnili všechny položky dotazníku. Děkuji Vám za ochotu zúčastnit se výzkumu.